

ІРРАЦІОНАЛЬНЕ...

(Новела)

В добу моїх блукань по Харкову, в час коли я ходив виключно не центральними вулицями і умовлявся з товаришами зустрічатись у конечному пункті, щоб не світити коліними по вулиці Карла Лібкнехта чи по Пушкінській, коли я вважав за щастя заснути над твором у редакції і непомітно для сторожа проспати до ранку; коли я вмивався там же в редакції і, поруч з творчими нотатками, мав у блокноті під епіграфом—„оставі нам долгі наші, яко же і ми оставляєм должніком нашим“—занотованих до вісімдесяти кредиторів,—в той час мені, хлопцеві з яскраво викресленими компанійськими звичками, з ім'ям дуже талановитого ще починаючого письменника, з можливостями випадкової троячки гонорару й авансу і зовсім без, навіть, нятяку на квартиру—мені часто траплялося бути другом дома в кращому розумінні цього аристократичного терміну.

І часто тепер, як погода повторить у собі настрій осінніх кварталів болотяних, замішаних, холоднуватих вулиць, якось запахне мені, відчується в серці теплою, болючою лірикою одна осінь, один день... коли я на східцях Наркомосу, чіпляючи шпилькою до розквашеного передка сандалі підшву, що мала доконечну тенденцію існувати самотійно, згадав за Ілюшу. Ілюша—славний товариш—має окрему кімнату і мешкає в БПС і з жінкою Валею...

Ах, Ілюша! Ти мабуть пам'ятаєш цю осінь так само яскраво, як і я, цю славу, тоскну, трагічну осінь. Тоді сльотило небо, неймовірно противне небо, таке миле тепер; тоді ранком я виходив удосвіта і бродив по цвинтарі, тоді ти грав на гітарі лівою рукою перетягнувши навиворіт струни, і ми мріяли...

Я помітив, що не життя в тебе, а житуха, Ілюшо! Житуха не краща за мою... Але, що я! В мене сила силенна байдужости, багато нахабства і знайомих, мені чорт не брат, море по коліна і харківське болото буквально по кісточки, а в тебе синок хворий і жінка гімназисточка Валя з етикетками, зі смаками й капризами... В тебе є кімната, в ній пахне пустою й безстравністю, а ти ходиш по діагоналі від єдиного вікна до етажерки з книжками в ніші стіни; ходиш і думаєш холодні прозаїчні думки. Так, очевидно, ходив до мого приходу... Я спостережливий, я добре зразу ж помітив і мені стало боляче за тебе, за Ілюшу, за те, що в нього таке змістовне обличчя—скупчене, римське, з римським красивим носом і затемненими очима, з упевненим мужнім підборіддям, ко отким, викресленим і підтиснутим угору...

Я подумав собі:—чого в тебе такого, Ілюшо, сіренька сарпінкова сорочка на голому тілі, чого ти їжачишся костистими сухими плечима, чого в тебе так виперлися округлі щелепи і повисли так далеко висунувшись од шиї?... Хороший, статний Ілюша, яке ти маєш право так жити тепер, коли в тебе груди пробиті навильот, коли ти був під розстрілом у Маруськи, коли ти таким молодим юнаком віддав себе революції.

Радянські, пореволюційні дотепи насичували його репертуар, оповідання, пісні й частушки. Й імпонувало йому, такому грати на розколеній гітарі лівою рукою. Брав він її після чаю на ліве коліно, підстроював і співав мужнім і тихим баритоном:

„Над нами шуточку устроїла природа
Нет урожаю вот уже почти три года...“

потім заливався високо, якоюсь пекучою тоскою, перебірчастим, розпачливим хватанням, навалом слів і вібрацій. То були мотиви танго—як це не дивно... Там була лірична іронія Клавочки, що „с утра до вечера ей делать нечего“. Там було про Шнеерзонового сина Соломона, що жениться з кур'єршою „Фінотделу“. Там була пристрасна Єнта і рабин з Каховки, і предкожтрестом...—вспівував Ілюша і дивився у вікно на розіжвакане підвір'я, на сумні сірі вікна студентських кімнат, на дощові патйоки і не повертався до мене і в павзах, як налажував гітару, мовчав.

І я догадувався, що тими піснями Ілюша сумує, думає, надіється й журиться. Я догадався по тому, що вони в нього премішувались з довгими павзами і з ромашним шпаціруванням по кімнаті. А ніколи не можна було побачити зверху Ілюшу. Ніколи не жалівся він мені, завжди жартував і сміявся. Йому, хлопцеві хоча б з невеликим ім'ям, з великим партійним стажем, з великим не по літах життєвим досвідом і є натурою кріпкого сина революції, мабуть було не легко, коли я його замикав з коридора на півдня, щоб одвести очі його кредиторам і він сидів, перечитував швидко, швидко так, що з боку можна було подумати, що він переглядає книжку, тихесенько бемкав на гітарі і співав „кірпичики“, або „гоп со смиком“. Уневолював я його веселого: сміявся він: ну, дорогий мій, зачиняй мою „одиначку“ та приходь. І випускав веселим. Ще, як одмикаю замка, чую—грає Ілюша і співає роблено-трагічно „за тюремной кірпичной стеною“.

— Ага! Ось і ти. Я почував твої кроки ще на сходах.—Тоскно, мабуть чекав. Питає:—ну розкажуй новини! Я відповідаю зразу, чи дістав півкарбованця, чи ні і ми готуємось до трапези...

Але це я зайшов у бік. Я кажу: ніколи Ілюша не виявляв своїх думок передо мною і ні перед ким. Була в нього вперта витримка, що так відповідала до його скупченого обличчя з високим лобом, колись з шевелюрою, а зараз із невеликим волоссям, що полькою падало на лоба... Але я знав, що Ілюша жде, боляче жде свою Валю від її батьків, думає за її одяги, думає за те, що занедбав інститута, де буде цю зиму Валя,—він хоче її послати вчитися до технікуму,—він думає за те, що скоро вже не буде мати проходу від кредиторів... Але завжди Ілюша найде якийсь веселий дотеп і сам сміється; а дивившись в очі—блищать, повтягало.

Кредитори часто заходили до нас, тоді Ілюша тримав себе цілком авторитетно: він здоровкався, питав—чого той не заходить, запрошував сидати, а то й —наливати шклянку чаю. Кредитор занадто був ошелешений і не знав, як нагадати за свого півкарбованця. І часто мені зовсім ясно було видно в очах кредитора: слухає веселого Ілюшу, дивиться йому в очі і думає:

—Ти гроші віддай! Віддай півкарбованця, мать... Півкарбованця дай!—і сміється бідний у відповідь на дотеп...

Потім таки нагадує про „боржок“. Тоді Ілюша встрепенеться:—знаю, браток! Сьогодні мав одержати та затримали в конторі. Завтра я тобі занесу, ти навіть не приходиш... Да, да, опридільноно.

Але дорого йому обходились такі сеанси. Після кредиторської візити рвучкіш шарпалися струни і розпачливо жалівся грудний баритон, що—

„Над нами шуточку устроїла природа“...

* * *

Вдосвіта я засвічую електрику й пишу статтю до одної з юнацьких газет. Мені ще з учорашнього дня страшенно хочеться їсти, але я мушу зосереджено міркувати над молодими авторами, щоб потім не хотіти їсти.

А Ілюша спить голодним сном. Таку категорію сну відкриваю я— голодний сон! Він тупий і важкий цей сон.

Він опанував Ілюшу, опанували пісеньки й гітара... І—я побачив— гітара нависла йому, притупились мотивчики, простигли слова... Але гітара—єдине... Гітара сама лізе в руки і прибита воля не може впитатися. Гітара летить на ліжко й жалібно згучить ударившись об стіну. Ілюша ходить по кімнаті розмашно й важко. Сідає на ліжко, схиляється на лікоть, лягає... Гітара і ліжко. Ненависні пісні й голодний важкий сон... Коло зачароване, заворожене—встане Ілюша і візьме гітару...

Житуха! Владна, проклята чарівнице!.

Пропадаєш, Ілюшо, тонеш і жаби не прокумкають над тобою.

— Го! Будь проклят той час „когда губмукі... за галіфе меня ти полюбіла“... Дай гітару... Розбив би її, але хіба може алкоголік розбити останню пляшку?

В цей час приїхала Валя.

* * *

Валя—тумбочка.

— Тумбочка моя афішна!—галасує Ілюша, обнімаючи.

— Стобчик мій телеграфний!—нудить Валя.

У Валі пухкі з німечним рум'янцем щоки, довгенький припухлий носик з вузюсінькими ніздрочками. Сіренька, скучненька, сама капризная особа.

Ілюша—клубок нервів.

Вистачає пісень, щоб зустріти Валу веселими днями, вистачає терпіння, щоб вислухати, спочатку зрідка, між іншим, а далі з досадою, настирливо—за пальто, за туфлі, за школу, за життя буття, за роботу, за те, що Ілюшу атакують кредитори, що Ілюша підлий, тиран, сволота, тупість, що Ілюша знущується, влаштовуючи таке життя для задоволення своїх садистичних почуттів...

Ілюша! Дорогий мій. Про що ж ти врешті почав так задумуватись? Про що? Чому ти сидиш коло вікна і дивишся на червоний корпус студентського гуртожитку, а коли вхожу я або Валя ти хватаєш гітару і весело приспівуєш!

Ілюша! Надінь розбиті черевики (чи привикати нам до болота?—Море по коліна, болото по кісточки!), натягни брезентового плаща, що тобі позичив товариш, і йди... Куди? А так. Невідомість прекрасна. Зламай себе, свої чуття, любов до жінки й синка і йди на вулицю. Порветься—попідшпилюй, танцюй, співай—будь як я, здобудь,—десь роботка, десь карбованець. Птиці небесні іноді сіють, іноді жнуть і живуть же, чорт їх знає, щоб вони виздыхали...

Словом, я не знаю, тільки йди, Ілюша, а то я боюсь за тебе і вдячний Валі, що вона поховала кулі з бравнінга (називає бравнінга виключно наганом, а гітару мандоліною).

Ілюша одного дня вранці кудись іде... Але його не проковтують харківські вулиці, він повертається додому ввечері й інформує:

— Ілюша кидає на місяців два інститута, йде на роботу електромонтером, ставить лампочки по п'ятдесят копійок за одну, за місяць підлатається, за два поправиться, віддасть до школи Валю... Валя! Валя! Живемо! Через кілька днів ти маєш пальто, через кілька неділь туфлі, і стаєш студенткою...

Ілюша після цієї тиради хватає Валю поперек і роблячи їй синяки поцілунками, примовляє:

— Я тебе розмалюю, що ти будеш різнокольорова, як індієць з племені Танчаго!..

Так. Увечері—мирно й урочисто. П'ємо чай. Благосна тиша... Бухгальтерія сімейних справ функціонує—як кісточками на рахівниці, поцілунками кладається кожна радісна майбутня обновка й поправка.

Індієць з племені Танчаго розписаний в широкому декольте синячками, як маленькими місяцями, спокійно і вдячно стелить ліжко.

* * *

Ілюша оживає. Вранці він жваво збирається на роботу, вмивається, сильно розтираючи щоки і скроні, й на ранковому приморозку на його щоках з'являються якісь натяки на свіжий дух і здоров'я.

А ввечері, прийшовши з роботи втомлений і голодний, але з радісним виглядом, він сідає на ліжку і розбита гітара, захлинаючись і пориваючись, як стара, але талановита й цікава колись співачка—надхненно розказує за теплушки, за смерть і Махна, за коми, за гарячі вітри і криваву захльобу... і про все, що залишилось у її пустій пам'яті від 17-го...

Після відпочинку Ілюша сідає підтягати інститутські хвости, і вже ввечері, коли Валя наготувала оселедців і чай, він устає і кидається до неї. Він повний лексиконом вищої математики, лащить її:

— Ти мій інтеграл! Ти моє ірраціональне!..

А вона обнімаючи його високу суху постать, по своєму:

— Ти мій оселедчик... суха ти моя таранька!

Але Ілюша захоплюється:

— Ні, це ж геніальна думка: ти моє ірраціональне! Ірраціоналеньке моє, дай я тебе розпишу, як Петрицький декорацію у державнопері, дай я тебе конструктивістично... ти моє ір-ра-ці-о-на-льне!..

* * *

Валя теж функціонує. Вона дістала зі свого села якусь сумнівну посвідку і вступила до технікуму. Тепер вона пише конспекти, а Ілюшу й мене заставляє писати анкети й заяви на адресу стипендкому... Ілюша пише анкети й заяви і відкладає гроші на пальто Валі, а поки що вона ходить у жакетику.

Я радий за моїх товаришів, бо я й сам оживаю.

Мене гарно приймають у редакціях і потрошки відзначають добрим словом у газеті і якимсь карбованцем у касі.

І я тепер почуваю відповідальність за свою роботу. Я встаю рано, читаю на вікні і потім з чвертю хунта ковбаси їду на цвинтар і обдумую моє чергове оповідання...

Одного морозного ранку, вертаючись з цвинтаря, зустрічаю на примерзлому, пустому ще дворі Ілюшу. І здаля люблюся ним... Ні, але ж справді! Йому так страшенно личить бути робітником: оця брезентова бурка на статній постаті, оця віросла вже полька, що вибивається на високий лоб з-під приплющеної старої кепки, це горде обличчя... Через плечі в нього якісь шнури, гачки, приладдя... і тут цей свіжий морозець і чистий ранок пахне пізньою осінню...

Під ногами хрускає скло на виморожених калюжах, в морозному повітрі сурмлять гудки і сонце встає чисте та свіже...

— Ілюшо, увіковіч твій теперішній вигляд на світлині, бо потім зробишся худосочним інтелігентом у чистенькій парі і в білій манішці та й не вернешся ніколи до цього вбрання й вигляду!

Ілюша усміхається згорда і приємно.

Він ще так само сухий: щелепи в нього одставились та блищать вилиці, бо він складає Валі на пальто і працює за оселедцем та чайом. Але він такий свіжий! Розмашино потискає мені руку з добрим ранком і йде в залізну браму на вулицю. Приємно мати хорошого товариша!

Два електромонтьори зустрічають його ручканням і я бачу, що Ілюша кокетує своїм демократизмом, і навіть не кокетує, а гордиться так, наче його обличчя каже: я громадянин робітничих республік.

І він, навіть, здається мені, схожий на горде погруддя римлянина з підписом—я римський громадянин,—що я бачив у кабінеті одного відповідалного робітника. Я уявляю, як Ілюша входить у помешкання установи, де ставлять лямпочки, вітається зі старшим електромонтьором, скидає бурку, запалює товсту махорочну цигарку і починає працювати буравом.

* * *

Одного вечора—Валя задоволена пальтом і долею. А Ілюша знову лащить її математичними термінами і „конструктивістично“ розмальовує за ретельно списані конспектами зшиточки.

— Оце за зшитки! Оце за зшиточки!..

— Оселедчик мій! Оселедчик!..

— За зшитки! На! Ірраціональне ти!

* * *

Іноді Ілюша приходить занадто втомлений, у поганім настрої.

— Проклята залежність. Зустрічаю Мирчика—йду, думаю, хоч би крізь землю провалитись... хоч би провалитись... Йду й гіпнотизую: не вітайся! Не вітайся, мій! Не вітайся!—а він:—здоров! Здоров Ілюша... Чого загордився. Може забагатів!—Натякає щоб гроші віддати.

Валю це мало зворушує.

— Ну, сядь ближче, Ілюшо!

— Я наробився...

— Ну, сядь ближче! Що ж це таке! Цілий день без нього, а ввечері й не обізветься. Ну, Ілюшо ж!..

— Не чіпай, я втомився...

— У-у! Сво-олоч! Падлюка!

— Валя!

— Шарлатан сухий! Ракло!

А я сиджу й гіпнотизую Ілюшу:—„Ну, пальни її, ну дай же її! Дай же!“...

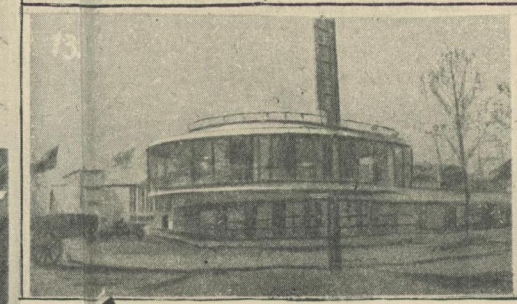
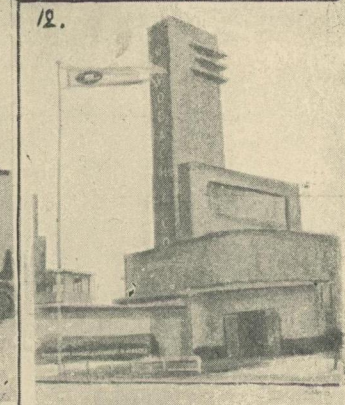
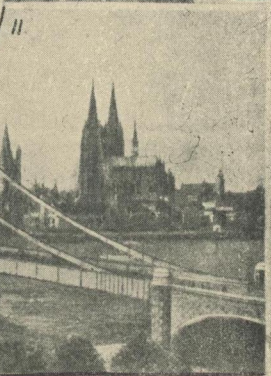
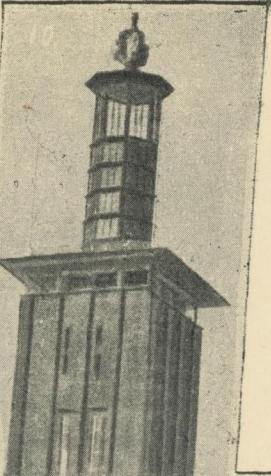
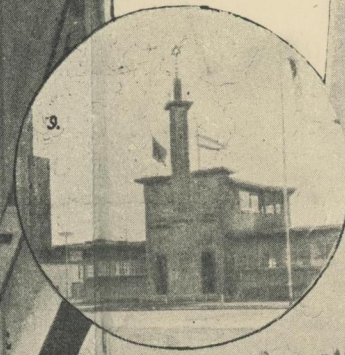
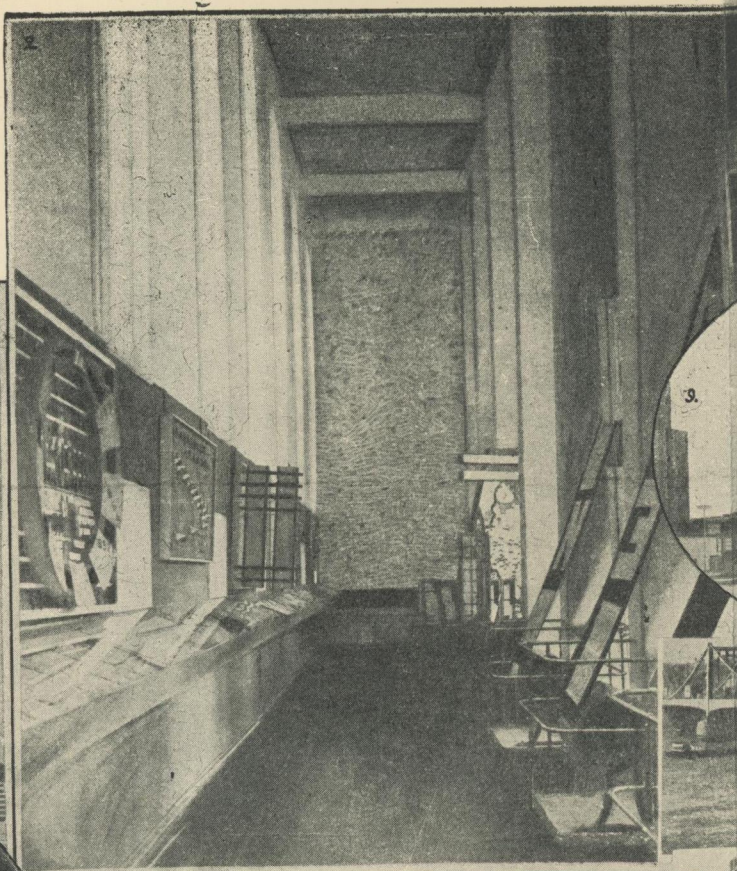
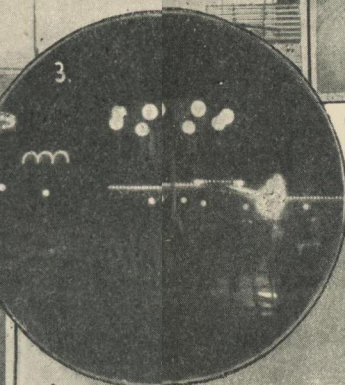
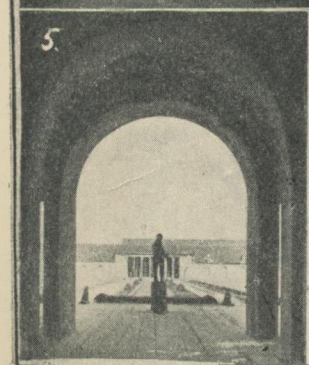
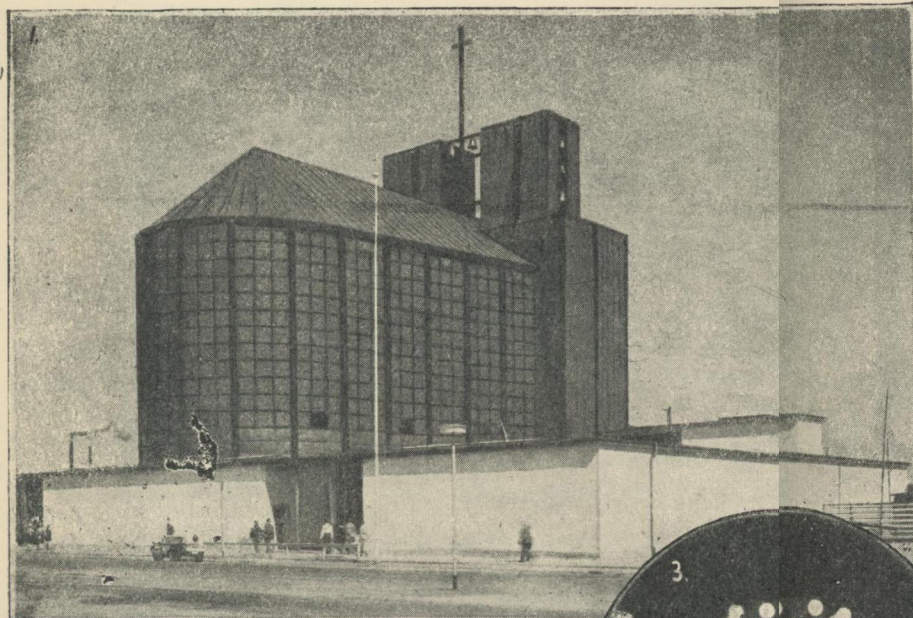
* * *

Ілюша взагалі про трагічні випадки зі свого життя—з легким усміхом і весело.

От позавчора—йому трапилась, така, врешті, дурниця... та й просто було цікаво крім усього. Само відчуття цікаве: кинуло об землю і товче... А яка безглузда тоді людина: схватиться за своє нещастя і сама тягнеться до нього й не випускає! Картина йшла гарно і кілька сотень очей з інститутського клубу жило екраном, Ілюша був майже

1. Кірха—павільйон лютеранської преси; 2. Історичний відділ СРСР; 3. Ресторан у парку розваг увечері; 4. Міст Гогенцолернів через Райн; 5. Головний вхід до музею преси; 6. Загальний вигляд будинку держав; 7. Церква—павільйон католицької преси; 8. Павільйон газети „Кельніше Цайтунг“; 9. Павільйон єврейської преси; 10. Башта преси; 11. Другий міст через Райн; 12. Павільйон журналів мод „Вобах“; 13. Павільйон видавництва „Рудольф Моссе“ (робота берлінського архитекта Мендельсона).

„ПРЕСА

ВИСТАВШ

КЕЛЬН”

1. The first of these is the fact that the
2. second is the fact that the
3. third is the fact that the
4. fourth is the fact that the
5. fifth is the fact that the
6. sixth is the fact that the
7. seventh is the fact that the
8. eighth is the fact that the
9. ninth is the fact that the
10. tenth is the fact that the

11. The first of these is the fact that the
12. second is the fact that the
13. third is the fact that the
14. fourth is the fact that the
15. fifth is the fact that the
16. sixth is the fact that the
17. seventh is the fact that the
18. eighth is the fact that the
19. ninth is the fact that the
20. tenth is the fact that the

щасливий, йому, ще мало досвідченому, дали на відповідальність кінобудку й мотора... і якось увірвалася плівка... Трошки, правда, хва- тався, й не зовсім певний свого вчинку схопив рукою за провід. Ну, так! Тут більше не було пам'яті, тільки мурашки в голові... Хтось кричав, хтось виключив ток... Взагалі Ілюша став героєм вечора і трі- умфально поїхав швидкою допомогою двома худими конятами по хар- ківських вулицях... Це було тільки цікаво і взагалі людині потрібно все пережити. Що то й за життя, коли не проїхатись і разу на „швидкій допомозі“. Багато пережив, а цього ще не було, ну треба ж відчуті й це... А смішна „швидка допомога“ з цими нещасними конятами. Так і хочеться запропонувати санітарам, щоб положили до карети хоч одну з цих нещасних тварин... В такому гуморі гомонів Ілюша пізно вночі, приїхавши до дому.

А другого дня увечері я застав його самого в хаті коло вікна з блискучими очима в одну точку, одягненого й обвішаного гачками, щипцями й мотузками.

Я сів тільки привітавшись і не хотів порушувати важку товаришеву задуму. Я побачив, що сьогодні в нього щось серйозніше й тому не допоможе швидка допомога. Він здається ще більш схуд, запалі очі га- рячково горять.

— Що трапилось, Ілюшо!

Йому не до мене, йому не до питань. Тому, мабуть, така велика павза. Але врешті він обертається і гірко спокійно усміхається.

— Знову током ударило!

— Але ти ж—здоров?! Ударило й чорт з ним...

— Ти розумієш, що коли ти закидаєш інститута й одягаєш оде прекрасне вбрання й гордишся ним... і коли ти... Так, але за порядком: твоя жінка зістається в лабораторії на практичні роботи... А тобі треба неодмінно бачити її—по-перше тому, що ти одержав гроші і хочеш, як- найшвидше порадувати її черевиками... і вже по-друге, в негайній справі... і ти з роботи просто йдеш до технікуму.

І от сцена: лабораторія. Повно студентів. Ти зі світлими очима кли- чеш свою жінку, торкаючи за плече:—Валя!..—Вона обертається і міряє твою постать у цій-о робітничій халамиді гострими очима. Вона каже зди- вовано:—Я вас не знаю, вибачте...—і спокійно одвертається до руток і скляночок.—Валя, Валя!—повторюєш ти, відчуваючи гострі шамотливі му- рашки в голові, а вона оглядається на студентів очима, наче шукає захисту од якогось хулігана, і ти виходиш і йдеш вулицями сам, без швидкої допомоги у собаче житло... А ввечері ти повинен її обнімати і... вислу- хати натацію на тему, що ти пішов її нарочито соромити... Дай мені гітару.

Й Ілюша крізь безумно-одчайний сміх нервово зворушливо співає, одвернувшись до вікна:

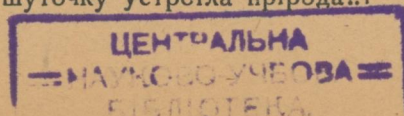
„За галіфе мене ти полюбила“...

Я збираюся. На дворі політує сніжок. Сновигають студенти... Хо- лодно. Мій „демисезон“ обгортає мене ревниво й любовно... Я піду. Кудись піду!.. Море по коліна, сніг теплий... Що нам!..

— Ми ще повоюємо, Ілюша! І чи тобі журитися? Ти бачив таке прекрасне життя... планетарні зломи не зломили тебе... і хіба тебе зло- мить... твоє... „ір-раціональне“?.. Ну, будь здоров! Дякую за теплу хату...

Ілюша окаменіло дивиться на мене. Я виходжу і вже в коридорі чую його трагічний баритон:

„Над нами шуточку устроїла природа!..“

ІВ. КМЕТА-ЄФИМОВИЧ

„СИФІЛИН“

Подем ідуть. Василько з матір'ю.

Дощ, як крізь сито, сіє. Холодний.

— Мамо, ноги заболіли.

— Ну, що ж, синку, не піднесу... Важкий уже...

Пидивились у далину. Ген, далеченько в тумані—село.

— От і муч бідну дитину і сама мучся. Хоч би город ближче...

А за що? Який його гріх?

Хай уже я терплю через свого бузовіра... І не їде ніхто. Може підвезла б яка добра душа. Далеч така... мабуть відпочинемо отам під вербою...

Як дійшли, сіли на сухий пень. Вийняла хліб із шаньки й огірки.

Полуднали.

Василько повеселішав.

— Мамо, більше не підемо до дохтара?

— А що хіба?

— Я не хочу... Інші ж не ходять...

— Треба, синку, інші здорові...

Зав'язувала шаньку.

— Мамо, а що таке „сифілін“. Митро дразнить мене... Каже, і мати твоя „сифілін“...

Глянув матері у вічі. Мовчала мить...

— І батько наш, п'янюга, обідив нас, Васильку...

Хвороба то погана... Ото й ходимо до дохтора...

— А де наш батько?

— Ото розпитався... Краще й не згадувати супостата такого... Десь по городах шляється... Покинув нас...

Підемо вже...

Верба тихо зашелестіла. Капнули холодні сльози. І на лице Васькові... Пішли.

Село, ген, дрімає в туманах. Вітряки на сторожі.

— Хіба до Горпини зайти по дорозі... Може хоч борщем хлопця нагодує. Ніхто не протопив нам дома, ніхто кулішу не зварив... Нема кому... А самі шкандибаємо з горем своїм до дохторів... Доле наша, злая ти яка...

Василько кривиться, — праву ногу на кісточці тре чобіт старий і сухий...

— Обідив і втік... Катюга. Не сказав нічого, що хворий... Дитину зробив нещасною й саму...

Шкутильгай тепер, Васильку, до дохторів у город, хай дразнить тебе Дмитро... Тато гостинця приніс... Ой, горенько мое... Ще й дощ січе...

— М'а, нога болить...

— Та цить уже... Скоро дійдемо...

Ідуть.

Дощ, як крізь сито сіє. Холодний.

КРИВИЙ САНЬКО

Санько, шкутильгаючи на праву ногу, прибіг до вогнища. Поклав трісочки. Знітився в невелику сіру купку. Чорні очиці проти вогню свіяться вугольками. Велика циганова рука простяглась до трісок, поклала їх на вогонь.

Почорніли, спалахнули полум'ям. Огонь сміліше почав лизати чорний казан.

Вечір послав на леваді оксамитові тіні, обкутав ними циганські куріні. Тихо. Тріснула суха ломачка на вогні. Циган мішає великим ополоником у казані.

— Тату, Данько мене дразнить...

— Ну, й хай! А ти його під ребра...

— Каже,—крива шкапа...

Страва в казані тихо булькотить, лоскоче запахом у носі й будить у старого голод. „Гадюка“ зассала дужче.

Мовчанка.

— Тату, а чого я кривий...—І Санько зіщулювся, став ще меншим.

— Коні поносили...Упав...—буркає батько.

— А чого ти їх не загнуждав. Щоб не поносили...

— Підсунь тріски вище... Чого.

Знов мовчки мішає страву. Десь кулікають жаби. Закокотів чорногуз. Почулась пісня і обірвалась. З сусіднього куріня котиться сміх.

— Я не хочу бути кривим...—зовсім тихо промовляє Санько, підсовує трісочку під казанок.

— Дуже розумний став...—гиркає старий, а ложка лунко стукає Санькові по голові. Колючі оченята хижо зиркають у батьків бік. Циган рудий. Його питається толком... А чого Данько дразниться? Сам би кривим був, побачив би...

Тихо навколо казанка. Огонь меншає. Старий сьорбає, дує в ложку. Сміліше сьорбає.

Санькові також хочеться покуштувати, але він не просить. Мовчить.

Він думає про Данька, що його дразнить шкапою. Чому не він кривий, той Данько? Чому його коні не поносили, як його, Санька?.. От знав би тоді... Тоді б Санько його дразнив... Ну, й батько, не загнуждав...

— А хіба жеребець був?—голосно виривається думка. Старий циган бачить перед собою вороного, блискучого коня. Пригадує де „купив“ його...

— О, ще який кінь! У Зосипа такого не було!.. Ото так... Забув загнуждати... Правду ти сказав. А ми з гори як пустилися, як пустилися... Тпру! Кричу. Тпру! Сатана! А він несе, а він несе... От ти й упав з воза... На Зелену неділю... Ну да, в Яблунівку їхали...

— А який був, вороний?

І Санькові очі горять іскрами. Він бачить, як вони летять з гори... Він упав... Кров...

— А мати?

— Тоді й мати впала... Ще не прийшла? Їсти пора... Зварилась...

— У Данька такого не було коня?..

Допитується Санько. Йому вже нічого, байдуже... Он і дід Грица кривий... Зате в Данька такого коня не було... Ага? Хай тільки скаже крива шкапа, він йому як дасть під ребра... Ого...

Санькові веселіше.

— Тату, гарна каша?

ВАРЧИН ЛИСТ

На дворі хуртовина. Вітер розгулявся. Свище. Шкрябає у вікно... А в хаті холодно.

Оришка прокурила в печі трісочками ще вранці. За день вихолодили, як у льоху стало. А самій і голова болить. Морозить. Кожушанка на печі не гріє.

„У інших, як у людей—і в хаті тепло, і діти не голодні, веселі... А тобі, Оришко, нема радості, життя людського нема“...—подумала і серце наче хтось здавив. Защиміло.

Загуляв. Проп'є останній карбованець, а дівчині пальці з чобіт вилазять, до школи ніяк добігти... П'янюга... Не приходив би вже зовсім. Знову почне воду варить, дітей побудить...

І чого воно мені таке нещастя випало?... Наче проклята якась...

Під козушанкою втерла сльозу. Повернулась лицем до лямпи. Маленька—вона блимала червоним язичком на діжі на полику.

Варка підсунула до неї папірець на книжці і виводила олівцем чималі слова. Клала пальчик на рот. Замислювалась і писала далі. А руки в неї посиніли і лице бліде, аж зелене від лямпи.

Оришка задивилась на дочку. Легше якось стало на серці.

„Що то вона мудрує там? Записалась як... От і кажуть, яке коріння—таке й насіння... П'яниця батько, а діти розумні, послухливі... І вчиться Варка гарно. Сама вчителька хвалила. От би чобітки та козушок який небудь. Коли б не пив усе—було б... І в самого голова на плечах розумна, як тверезий“...

— Годі вже тобі там, Варко... Руки які сині, йди на піч... — мати тихо.

— Зараз...

І виводить нові слова. В чорних вугольках-оченятах напруження.

Вітер стукнув хвірткою. Метнувся по двору.

— Батько... Затурбувалась мати, трохи підвелась.

Варка на мить одірвалась од писання. Прислухалась...

— Ні, мамо, то вітер.

Знову пише.

— Та кінчай уже, в лямпі гасу мало...

Згодом Варка вивела останнє слово. Подивилась на нього і поклати на діжу олівцем. Очі блиснули на ніч. Всміхнулись.

— Мамо, я щось написала... про батька... аж у Харків піде... до Петровського...

— Що?—материні очі блиснули з печі іскорками.

— Ну да... Всі ж жалуються йому... Ось, послушайте...

Підбрала ніжки під спідницю. Закинула пасмо каштанового волосся назад з перед очей і читала:

„Голові Петровському, що живе в Харкові...“

Вибачить дядю, що на поганому папері оце пишу, а як інші вам жалуються, то й ми з матір'ю посилаємо жалобу нашу. Бо наш батько всі гроші пропиває, а матір б'є часто, і ми боїмося його, як уночі приходять п'яний... Злигався з Гунькою Кривим і п'ють у Лаврінчихи, у тієї, що дочку глиною вбило торік. Настоящий шинок у неї... Уже пізно,

а батька зранку нема, а чобітки в мене драні, а в нас морози великі, і у матери чоботи лихі, а у Василька ніяких нема і холодно у нас у хаті, пальці задерев'яніли, поки оце написала.

Ще мені зшитка треба товстого, як у дівчат у школі, а батько не дає грошей, а в матери нема і голова болить, лежать на печі і морозить ще їх... Картоплю скоро поїмо, учора лазила в погреб, так мало вже...

Пожалуста, батькові прикажіть, щоб не пропивав грошей і матір не обіжав і щоб Лаврінчиха шинок свій закрила, і Гунька щоб до нас не приходив.

Прикажіть скоріше, бо мати зовсім занедужають. Казали про вас у школі, що ви добрі і я написала оце... Прощавайте...

Мати і я просимо вас дуже, а живемо ми в селі Горбах, коло ставка.

* * *

На печі тихо схлипує Оришка. Ну, й яке розумне дитя! І придумало отак написати, аж до серця добирає...

— Мамо, добре буде?..

— Добре, доню... Сховай тільки, щоб батько не побачив...

А на дворі хуртовина. Вітер стрибає. Свище. Виє.

Батько все не повертається.

СИНИ ЗЕМЛІ КОЛЕКТИВНОЇ

Нарис

— Початкуючий письменник—це планета, а планета—тіло, що блудить. А ти сидьма сидиш, наче квочка на яйцях. Оговтайся!

— З місця не рухаюся. Твоя правда. Але це ще півбіди-лиха. Один же вчений за письмовим столом у кабінеті планету Нептун знайшов...

— Проте, не подумай, що я став якоюсь колодою. Е, коли б скоріше відпуск, то неодмінно поїхав би в таке „село“, як Москва, Харків.

— А ти ж ще торік обіцяв цього літа поїхати зі мною до якого небудь колгоспу, щоб подивитися на синів оновленої землі.

— Ідь сам, журналісте-романтику колективізації, а я побачу...

Через таку відповідь мені було якось боляче прощатися з товаришом. Цей біль ще збільшився, коли, порившись у книгарні ДВУ, я знайшов лише дві книжки з серії „колгоспівської романтики“: „Комуна Авангард“ Федора Гладкова та „Новітнім шляхом“—Семена Сумного.

— Куди ще колгоспівська романтика,—подумав я в поїзді, їдучи з Кременчука до одної с.-г. комуни.

* * *

— Де комуна „Травень“?—запитали ми пастухів, що в балці біля села Червоної-Кам'янки пасли худобу.

— Комуна? А хто знає, де вона?

— А колектив „Травень“ де?—перепитали ми, догадавшись, що хлопці може ще не розуміють слово комуна.

— Колектив аж он,—відповів пастух, показавши пужалном на довгий сарай та на три хати, що стоять на одному боці великої балки.

... В балці під горбом гурт людей товчється—колодязь копають. Підійшов до гурту, привітався.

— Ви мабуть з дороги. Ходімте до нашої їдальні, пополуднаєте та відпочинете,—озвався кремезний чолов'яга, витягаючи великий цебер з глейом.

Зайшли в невеличку, але чепурну вибілену кімнату.

— Сміливо їжте, товаришу,—прохав кремезний комунар.—Комунарам до роботи не слизько й до їжі близько.

— Навіщо ви стару приказку на новий лад переказуєте? Краще розкажіть, як воно колективний колодязь копається, як вам доводилося комуну організовувати?

До розмови приєднався присадкуватий молодий комунар, що тільки-но приїхав зі степу трактором, „упряженим“ у косарку-снопов'язалку.

— Ти, Микито,—сказав тракторист кремезному комунарові,—розкажи, як ми колись у курінях жили. А то може моя жінка розкаже, як колись,

як ще побралися, я перевозив сяке-таке придане, а скриня навіть у курінь не влязла.

Молода комунарка, що „перевівала“ молоко на сепараторі, усміхнулася:

— Павлику, ти сьогодні наморився, то може б не йшов з Микитом в Губарівку.

— А, в Губарівку?—схопився Микита.—Воно вже не рано. Навряд чи завидна встигнемо: треба ж біля 5 верстов іти... От молодець Наталка, що нагадала, ато б прогавили збори.

— Це,—пояснив нам молодий комунар з кімівським значком на сорочці,—Микита Колісник укупі з головою комуни Корененком надумав рятувати губарівське товариство, що через відсутність організаторів на ладан дише.

Коли хочете, то й ви ходіть з нами.

Ми вийшли з колективної їдальні.

— Павле, так ти ж хоч не барись.

— Микито, а ти не здумай додому аж світом вернутися. От чоловік, не встиг додому приїхати, а вже мерщій біжить на якісь збори,—долітали жіночі голоси.

— Цитьте, косарки, зацокотіли,—жартівливо гукнув тракторист, оглядаючись. А потім додав:—Ну, й невгамовні в нас жінки.

— Та це ще нічого,—сказав Микита. Років чотири тому, коли ми організовувалися, хіба стільки було мороки... Було гасай з установи в установу та клопочись про наділ артілі землею, а тут ще й жінки впнулися—не хочуть іти в артіль на виділ. Але я добрав способу до своєї жінки, кажу, коли ти боїтимешся артілі, наче миша кота, то мабуть доведеться, голубочко, з тобою розвод брати. Коли я так поставився до своєї жінки та особливо коли сяк-так уже навернув її, тоді тихішою стала моя перепелиця.

— Перепелиця,—продовжував комунар комсомолец,—притихла, так за те куркульським сорокам не заціпило. Загарбали, кажуть, класової гарної земельки, розжилися, а тепер інших не приймають до комуни.

— Не приймаємо?—трохи грізним голосом закінчив комсомолец Микитині слова,—а, матері куркульській ковінька, хіба ж забули, скільки на наше колективне решето сусідніх селян пересіялось?

— А хто ж відсіявся?

— Всі ті, що слабші на вторі, що зразу ж, як тільки вступили до колгоспу, хочуть, як вареники в маслі, купатися. А воно в нас спершу, коли ми в голому степу рили для себе куріні, замість масла піт юшився... Через це деякі „приймаки“ самі з комуни виходили, а деяких ми попрощали. Хіба ти слабовторих силою примусиш колективізувати не тільки своє збіжжя, а й своє нутро? Силою колодязь копатимеш, то води не питимеш.

Сонце вже схилило голову на зелену наволоку узгір'я, коли хлопці сходили на горбок, що біля села Губарівки.

Через сніп губарівських хаток перевеслом простягся вузький шлях, що одним кінцем губиться між нивами-латками, а другим кінцем упирається в балку крутого ру. Біля однієї хати, на якій замість солом'яного даху лисіє убога „глинобитна“ стеля, гурт селян у карти грає. Комунари привіталися з селянами.

— А наші думали, що ви не прийдете, та оце й той... у картишки заграли,—заметушився якийсь чолов'яга, тримаючи ціпок в одній руці, а в другій карти.—Ну, то я оббіжу виселок та загадаю всім, щоб сходилися до хати Грицька Засадька, а ви комунари той... зараз теж туди заходьте.

— А чи пустить же нас Засадько до себе в хату?

— Пустить, пустить. Де вже вас діти,—гукнув через дорогу якийсь селянин з ганку тієї хати, до якої прямували колективчани.

— Ну, як живем, дядьку Грицьку?—запитав Микита, підійшовши до ганку.

— Живем, картоплю жуем, бо хліб ще не вродив... Заходьте, люди добрі, в світлицю.

Не встигли комунари розташуватися в світлиці, як почали сходитися селяни.

— Ну, губарівчани, що нового в вас?

— Нового? А хіба ж ви не бачили, який ми шлях прокладаємо через балку? Там хіба ж такий горб розкопали! Ще день-два попрацюємо громадою, і соха буде.

— А чом же? Гуртом усе можна,—поважно заявив Микита,—коли б тільки захотіли.

— Правильно, треба тільки захотіти,—іронічно додав хтось із гурту.—Адже ж он дядько Грицько, коли захотів, то враз написав заяву про те, що не хоче бути в товаристві по спільній обробці землі.

— Хіба тільки я не захотів, ми всі не хочемо, всі вибуваємо з товариства.

— Ану, лишень, дядько Грицьку, за грамотних не розписуйтесь. Як це так—усі не хочуть? Є такі, що хочуть працювати в товаристві. Це—раз. А друге—ви ще не вибули з товариства, бо вашої заяви загальні збори не розглядали. А поки що тихше, товариші. Обирайте президію, а я вам зроблю доповідь про заходи уряду що до підвищення сільського господарства. Згода?

— Та починай, бо вже не рано.

Почали. Хазяїн хати, в якій відбувалися збори, спершись на соху, що підпирає стелю, та заклавши руку за жилетку, ніяково поглядав на доповідача. Більшість присутніх сиділа на долівці попід стіною. Крізь тютюновий дим було видно на обличчях присутніх зморшки та якесь особливе напруження—настороженість.

Після невеликої доповіді Микита, витираючи піт з чола, сів за стіл.

— Ну, в кого яке запитання чи хто має висловитися?

Усі мовчали. Але почувалося, що ос-ось струна мовчання бринькне, і гурт загомонить, захвилюється.

Тишу порушила баба, що сиділа в кутку:

— А мені оце якось снилася комуна та й не дарма. Бачу, що не минеться, як бабі жнива, нам іти до комуни.

— Таке-то, Секлето... Та тільки комунарам і комунаркам жнива не страшні. У „Травні“ трактор таку косарку тягає, що сама хліб у снопи в'яже, сама скидає. Комунарки снопи тільки зносять.

— Запа-а-ні-іли,—протягнув риженький, кругловидий чолов'яга, хитро примруживши одне око.—А Микита, бачте, туди ж таки дугу гне—щоб ми йшли до комунії... панувати.

Слова кругловидого підхопив Грицько Засадько:

— До кому-уни?.. Так то так, та з хати як? Як же я вступаю до цієї гарнізації, коли в мене десять з гаком десятин, а в когось землі—кіт наплакав. Як же ми ділитимемося прибутками?

— Та й толку з того, що в тебе десять десятин землі. Он дітям їсти нема чого,—озвалась якась жінка.

— Цитьте, Григоровно,—заговорив голова зборів,—коли хочете, то я вас запишу на слово, висловитесь потім, а зараз слово має Середенко.

Низенький чоловічок підійшов до столу й, подивившись у засмалцьований, порваний „блок-нот“, схвилювано почав.

— Я... я, товариші, за те, щоб таким, що вихваляються тим, що в них є, навіть слова не дати. Ми, біднота, коли на те пішло, вийдемо з товариства й самі організуємось у колектив.

— Годі, годі,—загули збори,—ми вже бачили, який з тебе організатор. Організував одне товариство з самих нас—бідняків, то воно й розпалося.

— Те розпалося та й це розпадеться,—гукнув кругловидий, стоячи біля Засадка.

— Брешеш,—почулось з другого кінця,—не розпадеться. Ось тільки землевлаштуємось та реманент усуспілимо. Микито, роби заключне слово та погомонимо про усуспіння.

Знову підвівся Микита. Обличчя розчервонілося, а очі пильно дивляться, закликаючи до порядку.

— Дарма дядько Грицько пишається своїми десятима десятинами. Що з того, що в нього землі більше, ніж у Середенка, що хата з укритим дахом, ганком? Середенко помиляється, коли каже, що треба організувати нове товариство з самої бідноти. Коли не буде за що зачепитися, то товариство не житиме, а животітиме... То давайте ж...

Микита не закінчив, його перебили з гурту:

— Це ти усуспілювати хочеш?

— Атож, Микита правильно говорить. Давайте поставимо питання про усуспіння реманенту. Згодні?

Усі знову замовкли. Деякі поглядають один на одного, а деякі затягаються цигарками, дивлячись убік, вдаючи, ніби слова голови зборів не їх стосуються.

— Ох, голово, голово,—знову озвалася бабуса.—Скоріше кінчай збори, бо ноги відпочити хочуть.

Селяни один по одному кидали збори, виходячи ніби-то „курити“. Присутніх порідшало.

— Ну, тоді давайте відкладемо закінчення зборів на завтра.

— Та відкладайте.

— От тільки,—запитав Микита, виходячи з хати,—чи завтра дядько Грицько пустить нас у свою світлицю, бо вже він чогось ожабився проти товариства.

Дядько Грицько, виносячи лампу з хати, усміхнувся:

— Пушу, пушу, а що до товариства, то бог знає, як воно буде...

* * *

Микита йшов попереду й час-од-часу позіхав.

— Ага,—заговорив присадкуватий комунар, збігаючи з горба, щоб нагнати Микиту,—попопарили губарівчани.

— А ми їх теж,—усміхнувся Микита,—тільки завтра на збори в Губарівку не піду. Хай іде сам голова.

— А де ж ваш голова?—запитали ми.

— Голова комуни до міста поїхав справи комуни ворочати,—голосно відповів молодий комунар, входячи в двір комуни.

У дворі на возі підвелася невідома людина, одягнена в сіряк.

— Я приїхав, приїхав, хлопці.

— Здоров, Степане,—гукнув Микита, йдучи до воза, а потім до мене:—знайомтеся, товаришу. Оце наш „папаша“.

Слово „папаша“ якось не личило молодій людині. Голові комуни. Він, по-молодецькому сплигнув з воза, скинув сіряк, у якому спав, а потім до Микити:

— Чи не в Губарівці був з хлопцями?

— У Губарівці. Довго, довго ми шептали товариство та й не вишептали, відклавши збори на завтра. Доведеться тобі завтра, Степане, так пошептати губарівчанам, щоб їхня картопелька трохи інакше варила. Ну, а тепер бувай здоровий, завтра збудиш раненько.

— Чого, Микито, завтраєш, хіба не бачиш, що он уже світає, почулося з гурту комунарів, що розходилися по хатах.

У повітрі пахло ранковою росою. Блідий місяць ховався за десяти-десятичним клином комунівської кукурудзи.

* * *

Вранці, ледви сонце встигло виглянути з-за великих комунівських ланів, усі комунарки пішли зносити снопи, що їх нав'язала снопов'язалка. На ниві снопів, снопів... Під полукіпком бавиться нянька з малим дитям.

— Тьютю, ідіть сюди, бо мале плаче, — почувся голос дівчини із-за кіп.

— Ну, товаришки, давайте відпочинемо та малих погодуємо, — озвалася найстаріша на вигляд комунарка, а потім, ідучи до полукіпків, додала: — Хоч би вже скоріше ясла влаштували, щоб діти за спідниці матерів не держалися, ато працювали, працювали, зі злиднів вилізли, „Харитину Тракторовну“ — снопов'язалку купили, а ясел нема.

— А мені, — загомоніла якась молода комунарка, — байдуже. Ви лаєтесь, а тут і крикливої дитини нема.

— Коли б ти, товаришко трактористихо, поняньчилася з дітьми, то знала б, як п'яткати.

— Коли б... — знов заговорила молода комунарка. — Так ви ж не дозволили чужу дитину прийняти в прийми до себе. Тепер я через це не виберуся з хатини, що ви думаєте звільнити для своїх ясел.

— Та то ще побачимо, — зробила висновок літня комунарка, — адже на спільне харчування колись теж не хотіли переходити, та перейшли.

... В обідній час, коли комунари прийшли до комуни на двохгодинний відпочинок, виявилось, що Микита та голова комуни Корененко наполовину розв'язали, так зване, ясельне питання. Наполовину, але не зовсім. Комунар Максим теж не хотів звільняти хату для ясел. З ним довелося змагатися на зборах членів комуни.

— Хіба ти ворог своїм і нашим дітям, що не хочеш звільняти кімнати?

— Я вам сказав, що не вийду з своєї хати, — наче відрубав Максим. Обурилися присутні:

— Так у тебе є те „своє“. Ти на ньому, наче собака на сіні сидиш!

— Е, він не родив дітей, то йому їх і не шкода. Хай його жінка скаже, — нервово озвався хтось із-за столу президії.

— Чуєте, Варко?

— Що з того, що я не родив? — під сміх комунарів перепитав Максим. — Моя жінка скоро родитиме. Це я для неї застоюю окрему кімнату...

Варка, Максимова жінка, спершу мовчала, а потім підвелася та й говорить:

— Згодна перебратися, тільки не в Оксанину, а в іншу кімнату.

— Згода. Отак би й давчо сказала, щоб чоловік не впинався та за грамотного не розписувався. Ну, тепер будуть у нас ясла.

* * *

— Який воно ваш голова, як керівник? — одного разу увечері запитали ми комунарів.

— Степан — хлопець нічогенький, тільки трішки рябенський.

— Ні, ви скажіть, як ваш голова керує комуною?

— Організатор з нього путній, коли б Степан був нікудишнім керівником, то ми три роки підряд не обирали б його на голову.

Через кілька хвилин до гурту комунарів підійшов сам голова комуни.

— Як тебе привітали губарівчани—„індивідуалісти“? — запитав хтось.

— Е, ви не ображайте губарівчан, бо вони на своїх зборах учора ухвалили усупілити весь свій реманент. Навіть Грицько Засадько взяв уже назад свою заяву про вихід з товариства та мені сьогодні записку прислав своєю дочкою.

— Ану, прочитай!

Степан підійшов до лампи й розгорнув невеличкий лист.

„Будьте так добрі, возбуждайте наше колективне діло, даби ускори́ть землеустрій... А тепер прохаю може ви позичите мені до нового врожаю один пуд борошна, або зерна. Пожалуста.

Григорій Засадько.“

Голова комуни прочитав листа й задумався...

м. Кремінчук.

ВИСТАВКА ПРЕСИ В КЕЛЬНІ

З нотаток глядача

Протягом останніх років у Німеччині відбулося чимало всяких виставок. Тільки за час з квітня по жовтень відбулося три виставки, крім виставки преси в Кельні.

Для Німеччини, що за рахунок життєвого рівня трудящих мас піднесла своє господарство понад довоєнний рівень, шукаючи виходу для своєї продукції, дбаючи про поширення свого збуту, виставки—одна з форм ярморку, реклами, де промисловість показує свої досягнення, свої вироби, шукає нових щілин для збуту то-що.

Продукційність німецької промисловости перейшла за той рівень, що могла б обмежитись задоволенням тільки внутрішніх потреб країни. Потреби в ринках збуту, це не якась вигадка, а щоденна потреба німецької промисловости. Мрії про ринки збуту, про колонії не дають спати німецькому буржуа.

Досить сказати, що на виставці в Кельні є німецький відділ про колонії.

У німців колоній нема. Здавалось, нема чого про них і згадувати. Проте, вони були колись, і нагадати на сьогодні обивателеві є про що. Особливо тому, що треба вяснити—чому дипломатична гра німецького уряду тепер крутиться весь час навколо справи про колонії з орієнтацією на Захід.

Ось саме тому в Кельні є колоніальний відділ, де показано, які були у німців колонії та що вони загубили, втративши їх.

* * *

Кельн—одне з великих міст на півдні Німеччини, що ще за часів Римської імперії відігравало ролю звязку півдня Європи з північчю.

Кельн і нині відіграє для Німеччини ролю посередника з рештою Європи. Це, між іншим, примусило німців обрати Кельн місцем для виставки, що вона їй надавала міжнародного характеру. Між іншим, виставки в Кельні мають відбуватися що-року.

Зрозуміла річ, що на виставці мусила б бути не тільки преса, тобто сірі газетні шпальти, чепурненькі обкладинки та палітурки книжок, а також і все те, що висвітлює преса, про що вона розказує на своїх сторінках.

Але на виставці в Кельні було значно менше преси, а ніж того, що рекомендує буржуазна преса. Там було показано майже все, починаючи від дрібних гумових, металевих виробів до спальних вагонів Мітропа“.

Хоч преси й було чимало: наприклад, музей преси, сучасна німецька преса—деякі великі газети („Кельніше Цайтунг“, „Гамбургер

Фремденблат“) та лютеранська й католицька преси мали навіть окремі будинки-павільйони, нарешті преса була в будинкові держав.

Більшість будинків і території зайнято представництвами всяких промислових та торговельних організацій. Значна частина (коло третини) території—це парк розваг з кафе, ресторанами то-що, що їх найбільше відвідували, особливо мешканці Кельну.

* * *

Одно з найцікавіших місць виставки—це музей, або як його там називали—історично-культурний відділ. Це не є музей, де показано оригінали пам'яток преси, де порох історії не дає можливості глядачеві спинити око на чомусь. Це оригінально подані в дуже простих художніх формах основні факти із історії обміну думок людством взагалі та зокрема окремі факти з історії преси.

У першій кімнаті музею стоїть статуя воївника з гілкою, що біжи і сповіщає про марафонський бій. Це знаменує собою одну з перших спр людства передавати свої думки. Африканський барабан (виколупане всередині дерево), що служив для скликання племен переважно на виступ у похід, також знаменує ці перші засоби. Передача військових таємних вістей з обложеної фортеці на голеній голові раба, де їх вирізували, або на спині, так само говорять про засоби обміну думок.

У Норвегії, наприклад, за часів, коли люди жили родами та племенами, передавали звістку про війну з селища до селища, заганняючи списа у відповідне дерево, про що раніш і вмовлялися. Цей спис перетикався з дерева на дерево, з селища до селища.

Все це свідчить про те, що за відсталих форм економіки потреба в обміні думок поміж цілими групами людства виникала тільки в часи надзвичайних подій підчас війни, або підчас надзвичайних змін у житті людства (великі свята, перехід кочовників з місця на місце то-що).

Там же показано балади в рельєфних малюнках, що нагадують нам про засоби передачі людських думок з покоління в покоління.

Нарешті, макети з ляльками, що показують образно пісні ландкнехтів. Яскраві малюнки—відображення окремих пісень з цитатами з них.

Все це свідчить про те, як людство передавало свій життєвий досвід з покоління в покоління шляхом пісень, балад то-що.

Там же показано малюнки птахів, звірів, що були першою спробою людства передавати свої думки на письмі. Там же ми бачили дальші спроби людства передавати свої думки на письмі (ієрогліфи то-що).

Все це в тій чи іншій мірі зв'язується з початками преси. Зростання торговельного капіталу, вимагаючи налагодження зв'язків людства, уже потребує широкого обміну думок.

Приватний лист герцога Альби вже був не звичайним листом, а першою спробою широкого обміну думок у політичних питаннях, що впливали на розвиток економічних зв'язків. Торговельний капітал, поширюючи свої зв'язки, проходячи вже в далекі закутки колоній, вимагає вже й налагодження справи обміну думок. Бюлетені банкірського дому Фугерів, що мав досить розвинену мережу філій, були першими спробами замінити собою ту потребу в обміні політичними думками. Ці бюлетені подавали не тільки відомості про торговельні справи, курси, але й сповіщали про ті чи інші політичні події, що могли впливати на роботу банкірського дому. Це справді був уже перший прообраз преси.

Ще до Фугерівських бюлетенів появилися спроби видавати писані зети.

Як відомо, щось аналогічне до періодичної преси та зокрема до сучасних газет можна знайти в історії старого Китаю та Єгипту. В музеї було фото одної такої газети, а саме Китайської газети „Кінг-Бао“, що виходила у третьому сторіччі нашого літочислення.

Але преса в сучасному розумінні є безперечно явище нового часу. Появляється вона в Європі. Перша газета, як відомо, появляється на початку 17-го сторіччя, в Європі, в Антверпені.

В музеї, головним чином, подано було історію періодичної преси Німеччини. Правда, поруч з Авсбурською німецькою газетою в музеї було подано також одну з перших газет—Матридську.

Особливу ролю в розвитку преси відіграє винахід друкарської справи. В музеї було показано всі етапи, що привели до винаходу друкування, починаючи від праці людства (монахів) над писанням книжки, вирізуванням на дереві цілих сторінок для друкування то-що до перших спроб Гуттенберга.

В музеї була перша друкарня Гуттенберга. Тут її було показано, правда, не в оригіналі. Але це було показано так, що неминуче зацікавлює глядача. Тут було устатковано копію друкарні Гуттенберга з друкарями убрання того часу. Друкарня тут же друкувала пам'ятку глядачам про виставку.

Все це було організовано музеєм ім. Гуттенберга, що поруч з цим показав тут деякі оригінали устаткування першої друкарні та деякі роботи Гуттенберга, як наприклад: першу книжку—біблію латинською мовою, що була надрукована Гуттенбергом.

Поруч з тим, тут було устатковано першу газетну друкарню 18-го сторіччя, першу в Німеччині примітивну фабрику паперу і перші спроби літографської роботи.

Газетна друкарська машина зі зростанням преси, її тиражів удосконалюється.

У цьому ж музеї показано першу газетну „скоропечатню“—винахід німця Кеніга. На ній уперше в Лондоні, щось у 1814 р. друкувалося газету „Таймс“.

* * *

В історично-культурному відділі показано найбагатше історію німецької преси.

Окремі епізоди з історії преси, зокрема факти з історії цензури спиняють увагу читача. Так, напр., за часів Фрідріха Великого вже були спроби встановити своєрідну розправу з неслухняними редакторами. У музеї показано в малюнках цікавий випадок з історії одної німецької газети, редакторів якої було побито з наказу Фрідріха Великого за те, що газета насмілилась подати правдиву звістку про одну з невдалих військових авантур Фрідріха Великого.

Тут же було показано оригінал книжки Гете „Страждання молодого Вертера“ з написом цензора про конфіскацію всього видання.

Тут була преса й карикатура, ілюстрація преси часів французької революції, часів революцій 1848 року, часів Наполеона.

Показано статистику преси й зміни в статистиці. Як в часи французької революції виросла значно преса, як в часи Наполеона вона підувала, як після нього вона зростає.

Характерно, що вплив цензури, вплив реакції на зростання преси не доведено до наших часів. Взагалі, коли б ви хотіли зазнаномитись, припустім, з цензурою, зі впливом її на пресу до імперіалістичної війни, то тут ви нічого не знайдете.

Немов би після Наполеона історія преси, її роля у визвольному рухові вривається. Ви можете побачити, як преса за часів зародків

капіталізму, на зорі зростання нової капіталістичної класи відогравала ролю бойового органу в боротьбі класи за своє панування в суспільстві.

Ви бачите силу, міць її. Коли ж ви подивитесь тепер, то вас неминучо вражає те, що змістом сучасної буржуазної преси стало змагання за всяку ціну затушувати визвольні змагання робочої класи, стримати розвал капіталістичного ладу.

Роля цензури наших часів у пресі цілком затушковується. А є що сказати про цензуру преси в буржуазних країнах.

Досить згадати Італію, де фашиський режим особливо багато уваги віддає пресі. Там „дуче“ Мусоліні, колишній редактор „Аванті“, коли став головою уряду, не губить звязку з пресою й досі. Він особливо уважно слідкував за пресою в перші часи свого владування. На антифашиській виставці в Кельні, що була розмістилася скромно в одній кімнаті Народного Дому на Северин-Штрассе, показані, як Мусоліні підтримує звязки з пресою. Там лежала купка його телеграм. Ось зміст одної з них: „Звертаю вашу увагу—пише він до одного з провінціальних урядовців—на карикатуру, що вміщено в газеті. Вона непристойна своїм змістом. Ви повинні попередити газету і коли треба вжити відповідних заходів“,—так кінчає він телеграму.

Його „молодці“ справді активно вживали відповідних заходів. В одній Ломбардії було закрито 150 газет. Особливо кривавою була розправа з газетами в Середній Італії. Там декілька редакторів забито за столом редакції підчас роботи. За своє панування Мусоліні закрив, розгромив 2914 газет та журналів. Справді ніхто в історії не був так активно й так оригінально зв'язаний з пресою... Мусоліні й досі „підтримує“ тісний зв'язок з пресою.

Коли б відкрити сторінку історії цензури сучасної преси в „демократичних“ країнах, там би ми зустріли перлини. Але хто б міг конкурувати з Мусоліні? Хіба, що Пан Пілсудський? Він також опікається пресою, особливо робітничою, комуністичною пресою, та пресою національних меншостей.

Правда, Пан Пілсудський вживає широко також інших метод, щоб підтримувати звязки з пресою. Система підкупів на ґрунті зрощеним австрійською монархією, знайшла собі досить сприятливих об'єктів з ундівських кол. Це поруч системи розправи мішком по голові з-за кутка дає поки що не погані наслідки в класичній країні національного месіянства, що дав паростки на кріпацьких основах середньовіччя.

Один із швейцарських журналістів, побувавши на виставці, написав статтю „Преса в домовині“. Він, подивившись виставку, зокрема виставку антифашиську, згадуючи цензурні утиски, прийшов до висновку, що хоч на виставці про сучасну цензуру не згадується, проте, стан преси, її колишнє „вольнодумство“ загнано в домовину.

У музеї преси є макет, як на ярмарку, через панораму, картини, просто шляхом передачі пісень, передаються звістки людям. Це характеризує ролю ярмарок в обміні думок поміж людьми. Коли появилися вперше друковані газети для широкого читача—ярмарок був місцем широкого розповсюдження газети.

В одному з макетів ярмарку показано газетяра, що продає газети. Коло нього на стіні написано слова, що він їх виспіває. Зміст їх приблизно такий, що—я чесно хочу заробляти хліб, але примушений продавати газету або призолючену брехню.

У цих словах характерно передано, як ставиться до газети обиватель. Це й на сьогодні характеризує буржуазну пресу. Це й досі характеризує, як ставляться маси до буржуазної преси.

* * *

Коли б ви хотіли в цьому музеї побачити історію робітничої преси, прослідкувати по ньому визвольні змагання робітничої класи, то тут ви цього не знайдете. Були тут, правда, газети „Deutsche Zeitung“, що її вважають за першу робітничу газету в Німеччині, та „Reinische Zeitung“, де працював К. Маркс.

На виставці був павільон німецької соціал-демократичної преси, що він називався тут павільоном робітничої преси.

Ви там могли бачити історію численної професійної німецької преси.

У павільйоні показували фільм „Історія боротьби“ за соціал-демократичну пресу. У ньому були кадри історії боротьби з цензурою, з переслідуванням, за часів зростання робітничого руху. Проте, коли доходила справа до часів імперіалістичної війни та до наших часів, то вже соціал-демократія не мала чого показати, щоб свідчило про якусь ролі соціал-демократичної преси у визвольних змаганнях робітничої класи. Тут уже показували великі машини „Форвертса“, ватажків соціал-демократії, то-що.

Переслідувань класового суду буржуазії вже не зазнає соціал-демократична преса. Соціал-демократичну пресу нині нема за що переслідувати: вона чесно служить буржуазії.

Усі скорпіони класової буржуазної юстиції та поліції сипляться на голову тільки комуністичної робітничої преси. Тільки-но вона одна тепер презентує революційну боротьбу німецьких робітників.

Та величезна боротьба, що відбувається в Німеччині, ті величезні економічні страйки, що перетворюються на політичні, революційні події останніх років—соціал-демократична преса, її павільйон ніяк не відбивав.

Наприклад, ролі соціал-демократії 1914 року на початку імперіалістичної війни просто обминалося. Єдину спартаківську листівку, випущену проти війни, було виставлено там, але вона своїм змістом говорила проти соціал-демократії.

У павільйоні соціал-демократії проти фашизму нічого не знайшли б за винятком двох-трьох карикатур на Мусоліні.

До речі—фашистські німецькі організації та їх пресу окремо показано було на виставці. Є що говорити про фашизм у Німеччині, але соціал-демократія це замовчує.

Проте, був спеціальний куток російської меншовицької преси часів нашої громадянської війни, що друкувалася за кордоном на кошти буржуазії проти нас.

* * *

У головному будинкові виставки досить яскраво показано сучасну німецьку пресу та телеграфні пресові агентства, як, наприклад, телеграфне аген. „Вольфа“. Деякі газети, як, наприклад, „Кельніше Цайтунг“, „Гамбургер Фредемблатт“, видавництво „Рудоль Мосе“ та інші, мали навіть свої окремі павільйони-будинки.

Та й решта сучасної преси займала на виставці чимало місця в головному німецькому будинкові. Виставочні вітрини й павільйони всіх газет тут показано для реклами. Вони рекламують себе, свою друкарню, їх устаткування, то-що. Змісту цієї преси тут не побачите, її тут нема. Взагалі зміст буржуазної преси, її прагнення, змагання, те, чим живе преса, ви не побачите і в павільйоні інших держав. Навіть цензурних утисків, що їх безперечно й досі зазнає навіть буржуазна преса—не показують.

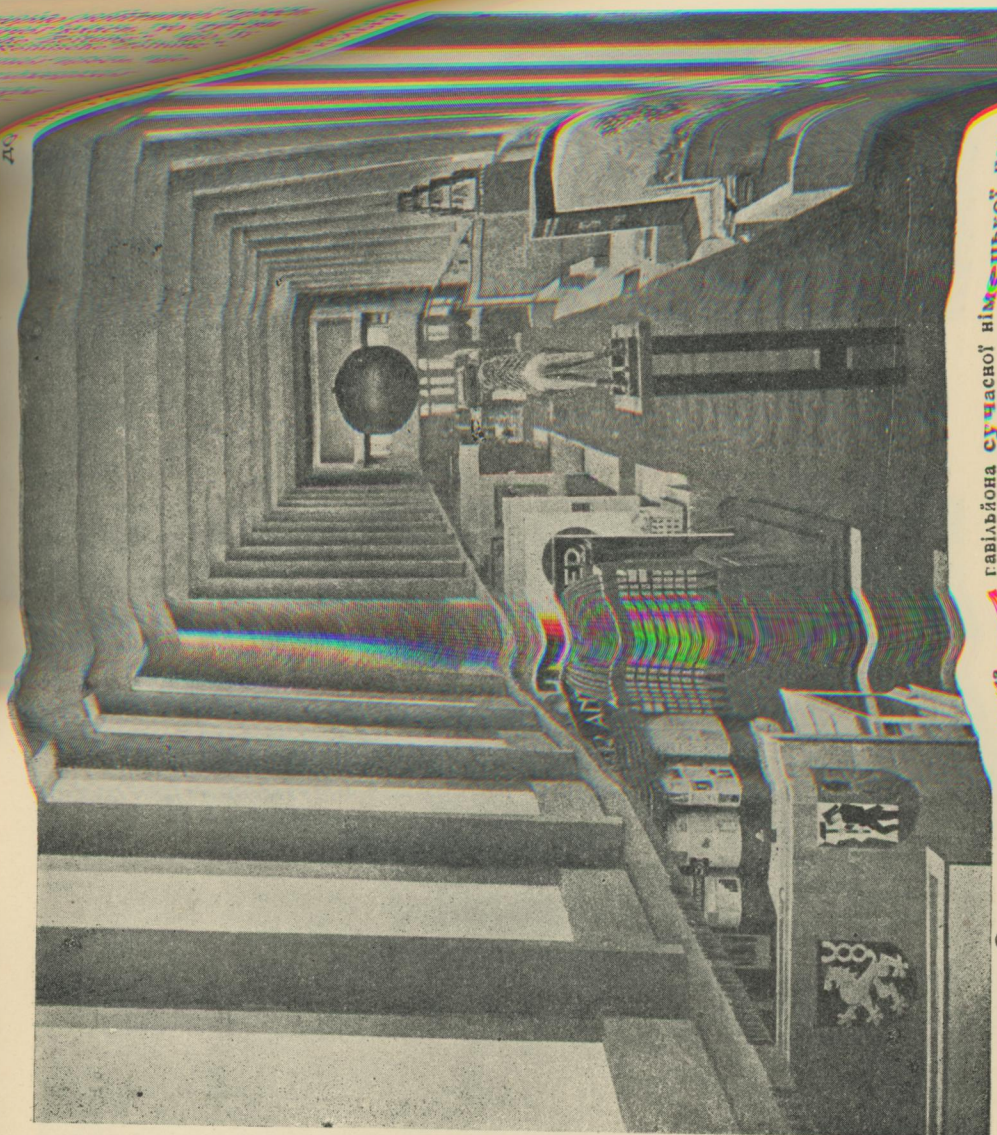

* * *

Коли б ви хотіли в цьому музеї побачити історію робітничої преси, прослідкувати по ньому визвольні змагання робітничої класи, то тут ви цього не знайдете. Були тут, правда, газети „Deutsche Zeitung“, що її видавали за першу робітничу газету в Німеччині, та „Reinische Zeitung“.

На експозиції був також великий німецький соціал-демократичний посей, що

У В КЕЛЬНІ

гавільйона сучасної німецької преси

Цей

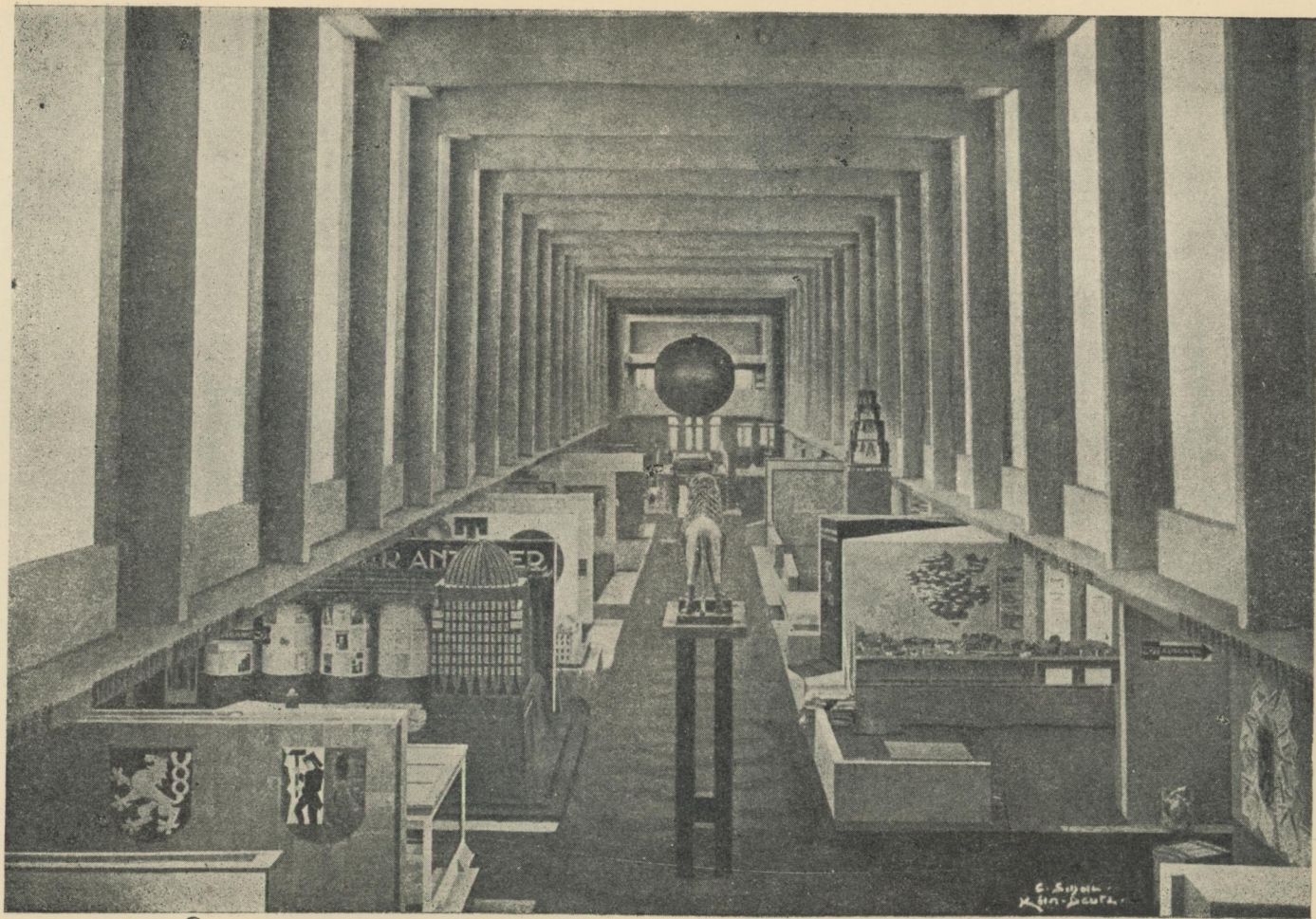
дчило про якусь
аннях робітничої
„ватажків соціал-
анає соціал-демо-
а за що переслі-
сипляється на го-
на одна тепер ре-
ні, ті величезні
революційні події
ніяк не відбивав.
очатку імперіялі-
у листівку, випу-
вмістом говорила.
не знайшли б за

окремо показано
ині, але соціал-
преси часів на-
на кошти бур-

ано сучасну
иклад, теле-
ше Цайтунг“,
та інші, мали

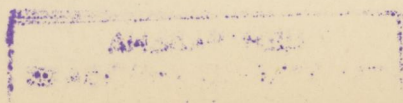
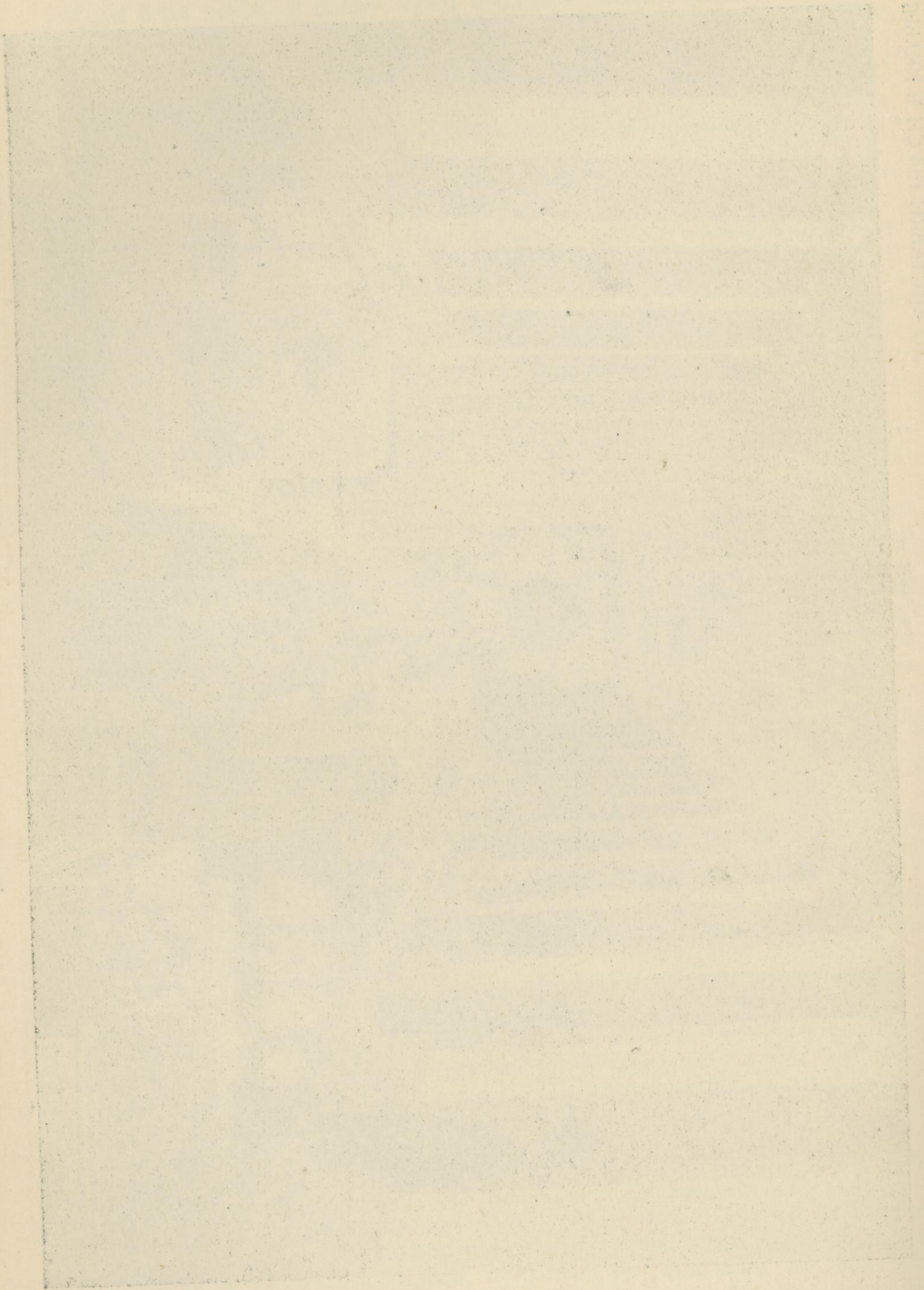
о місця в го-
вільйони всіх
ю друкарню,
її тут нема-
ге, чим живе
ь цензурних
а преса—не

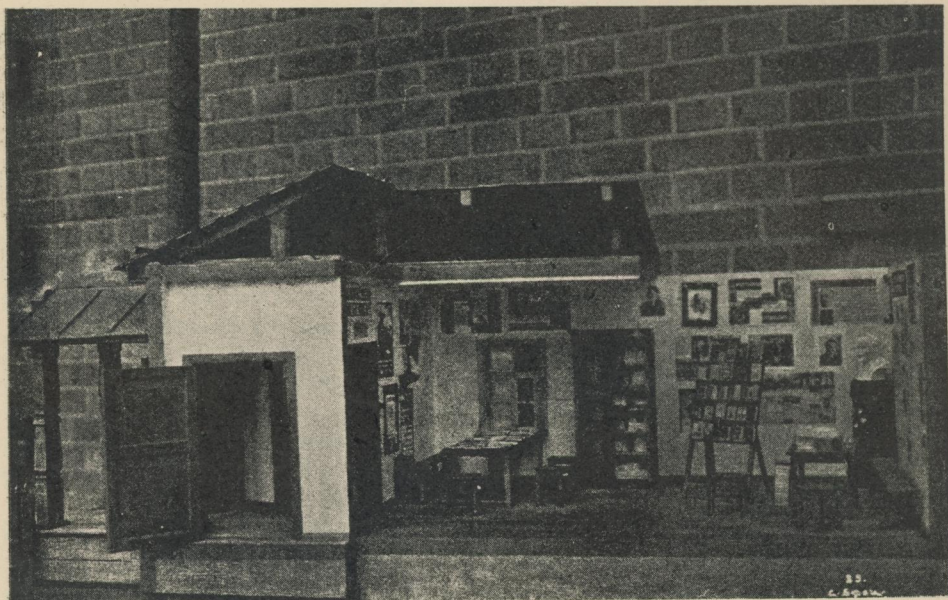
Частина галівйона сучасної німецької преси.

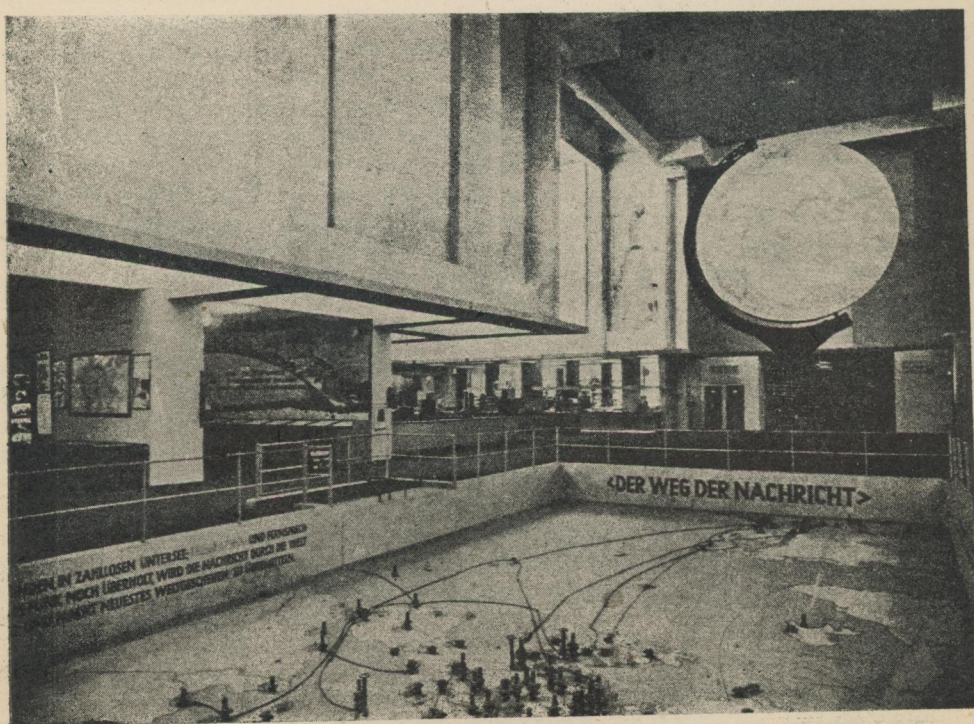

ДО ВИСТАВКИ ПРЕСИ В КЕЛЬНІ

Макет хати-читальні УСРР.

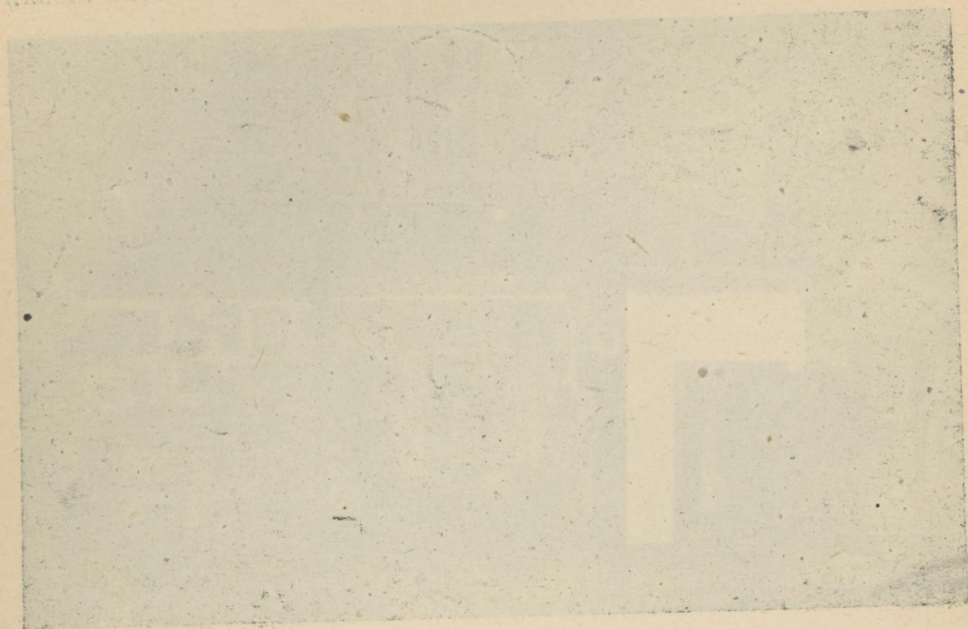

Частина павільйона сучасної німецької преси („Шлях телеграфних звісток“).

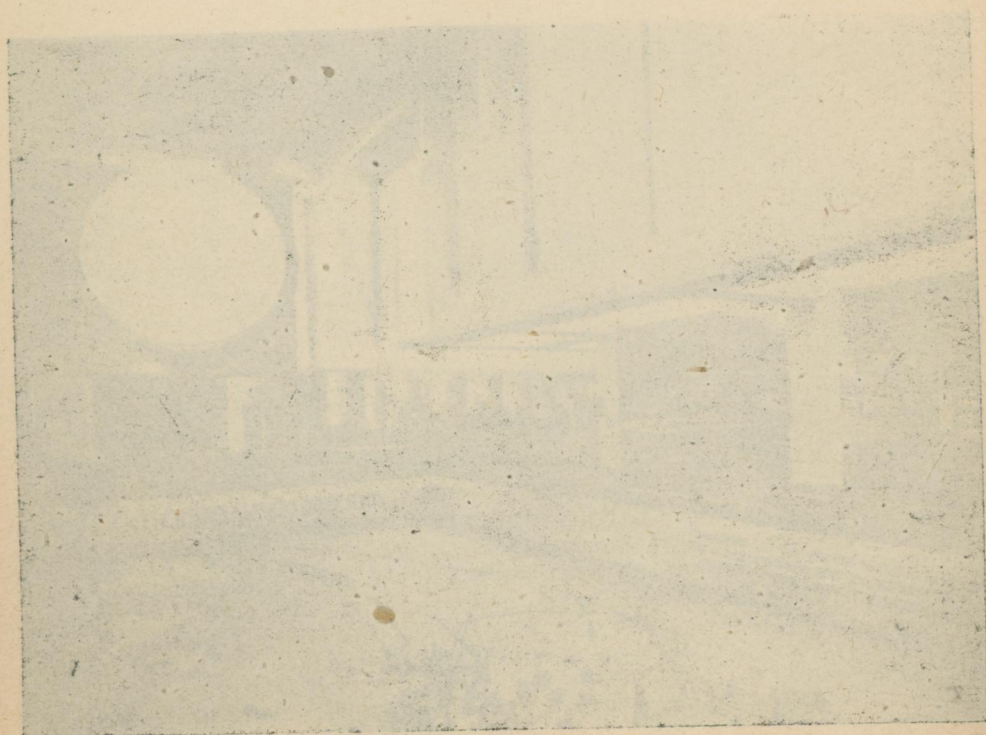
ЦЕНТРАЛЬНА
— НАУКОВО-УЧЕБНА —
БІБЛІОТЕКА

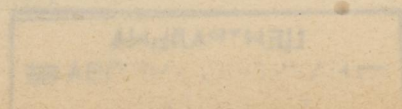
TO DIRECTOR, BUREAU OF REVENUE

RECEIVED - MAY 1911

RECEIVED - MAY 1911

Як би ви хотіли переглянути зміст преси, еволюцію змісту її, то єдине, що вражає, це абсолютна відсутність будь-якої зміни. 25-30 років тому буржуазна преса жила в основному тим самим ідейним змістом, тими самими засадами, що й тепер.

Переглядаючи буржуазну пресу на початку капіталізму часів Великої Французької революції та революції 48 року в Європі, коли саме преса відогравала роль рупора буржуазії, що тоді виходила на арену історії—неминуче сам по собі виникає висновок, що скінчилися золоті дні капіталізму.

Буржуазна преса більш викристалізувалася, як класова преса. Ідейний зміст її визначається тою групою видавців, від якої та чи інша газета залежить матеріально. А видавці завжди щільно зв'язані з тою чи іншою акційною кампанією, яку вони рекламують. Реклама в пресі,—це ті підвалини, на яких фактично будується буржуазну пресу. Тому, до речі: на виставці постановка реклами в пресі має свій спеціальний розділ, досить ґрунтовно розроблений. Це один із цікавіших відділів виставки. Коли можна говорити про досягнення в пресі, то виключно про техніку друкарську та досягнення в рекламі. Тут усе до послуг буржуазної преси, починаючи від найновіших машин до найталановитіших художників.

* * *

Проглядаючи виставку уважно, неминучо виникало питання: чи можна Кельнську виставу назвати міжнародньою в повній мірі? У виставці брало участь чимало інших держав. Проте, більшість держав, особливо так звані великі держави (Америка, Англія, Франція), здебільшого показували досить звичайні діаграми статистики преси, деякі оригінали старої преси, книжки, то-що, головним чином те, що можна було виставити різними організаціями (інститутами журналістики, бібліотеками) на кошти, що їх давали держави.

Газетні видавництва здебільшого не брали участі у виставці. Їм не було ніякої рації брати участі. Вони тут себе не рекламували. Їм не варт було витратити кошти, бо ні тиражу, ні об'яв собі вони тут не здобули. А газети самі головні видавництва могли б звичайно показати найкраще пресу своїх країн та особливе досягнення з друкарської справи.

Америка, правда, показувала велику ротативну машину та деякі інші друкарські машини. Але цю велику машину, як говорять, збудовано в Швейцарії за проектами німецьких інженерів, тільки-но на американські гроші та й то для якоїсь еспанської газети в Африці. Тільки через те, що від Швейцарії було близько везти до Кельну, її привезли й поставили.

Англійська преса сама нещадно лаяла свій павільйон, називаючи виступ Англії на пресі ганьбою. Дрібні держави дещо показували. Проте, менше преси, більше того, що не має ніякого відношення до преси. Голландія свій сир. Швеція—свої телефони. Данія—портрет короля. Румунія—просто торгувала полотняними кустарними виробами, не показуючи ні одного рядка. Франція декорувала свій відділ так немов дамський будуар з вигідними фотелями, що в них хотілося відпочити.

Коли запитували представників інших держав—чому вони таку кволу участь беруть у виставці, то вони посилялися на те, що немов би вони не знали про міжнародній характер, гадаючи, що це тільки все-німецька виставка.

* * *

Підчас відкриття цілої виставки в травні місяці, більшість павільйонів інших держав не була готова. Але найбільше гальмувала організацію

свого павільйону Італія. Вона тільки в червні взяла назад своє відмовлення брати участь у виставці. До речі, Італію примусила брати участь антифашиська виставка італійської преси в Кельні, що про неї ми згадували. Здається, під загрозою того, що павільйон буде здано комусь іншому (а між тим, організатори антифашиської італійської преси ввесь час намагалися одержати місця на виставці преси), а не Італії, Мусоліні, італійці заворушилися і відкрили свій павільйон.

По італійському павільйону виходило, що розквіт преси в Італії почався тільки за часів фашистських. Історію своєї преси вони намагалися вести з часів старого Риму. Вони намагалися показати, що фашисти—потомки тих гусей, що врятували Рим.

Керівник і організатор Італійського павільйону на відкритті заявив: зорганізовано павільйон під безпосереднім керівництвом Мусоліні та за його вказівками“. Це справді впадало у вічі відразу. Портрета короля не було. А на самому почесному місці стояв бюст Мусоліні, уквітчаний лавровим вінком.

* * *

За надзвичайно цікаві та найбільш організовані павільйони треба визнати два: євангелістський та католицький. Обидва вони містилися коло своїх церков.

Кельн—центр католицизму Німеччини. Кельн, відомий Кельнським католицьким собором (пам'ятником готики), що своїми готичними вежами тягнеться вгору, є той прапор, коло якого купчиться оплот католицизму.

Противагу католикам на другому березі Райна на території виставки, якраз проти Кельнського собору, було збудовано євангелістську кірху з приміщенням для виставки їхньої преси.

Ці два найстарші (особливо католицький), „агітпропи“ своїми експонатами свідчили про те, яку величезну роботу провадила та намагалась ще й досі вести буржуазія через свій наймогутніший апарат—релігійні організації та їхню пресу.

Коли ви бачите глобус, на ньому густо посіяні хрести—знаки місіонерських пунктів та місіонерських друкарень, і це вас на перший момент примушує серйозно задуматись. Нема закутка в світі, де б не було опорних пунктів цих слуг бога та капіталу.

Проте, ми знаємо добре, що ці „носії культури“ розносять „милість“ свого бога за допомогою гармат аеропланів, кулеметів і аеропланів-бомбовозів.

Поруч справжніх пропагандистів капіталу—католицької та євангелістської преси, соціал-демократія своїм павільйоном виявляє себе за підголоска буржуазії, за справжнього прикажчика, що його основна роль—стримувати революційний прояв у робітничій класі.

* * *

Радянський павільйон на тлі всієї виставки, а особливо на тлі павільйонів інших держав, безперечно відрізнявся. Він був оригінальний своїм загальним художнім оформленням, він був надзвичайно цікавий і змістом. Ось що писала одна з німецьких газет:

„Важко дати спокійний відчит про цей чарівний замок пропаганди. Ви перейшли через поріг і вас захопив якийсь вихор. Тут усі речі живуть. Ми бачимо тільки книжки, рукописи, таблиці й моделі, але їх не сухо повішено на стінах, не зачинено в скляні ящики, ні—вони рухаються на трансмісіях, крутяться на вітряках, піднімаються вгору, спіралями. Єдине місце на виставці, що не подібне до музею. Фабрика, що тихо, але безперервно гуде“.

Такі одзиви не випадкові. Їх чимало. Вся буржуазна преса мусила це визнати. Газета „Вестен“, що виходила в Кельні на виставці, писала:

„Металеві блискучі спіралі рухаються безперервно навколо шкляних колон і приваблюють увагу до виставленої літератури. Газетні вирізки повільно проходять перед очима глядачів на великих биндах... Ви можете ставитись до СРСР, як хочете, але це вражіння неминуче“.

Взагалі, звичайний обиватель-німець про СРСР або цілком не має уявлення, або найчастіше уявляє його майже цілком дикунською країною.

Емігрантська зграя всіх таборів, усіх націй СРСР, за допомогою соціал-демократії, за активною роботою всієї буржуазної преси, постаралася посіяти стільки брехні про нас, що кожний наш виступ про політично-культурні досягнення перед закордоном—цілковита новина для широкого загалу чуужемців.

Можна було почути неодноразово: „Невже вони видають таку силу книжок?“ Або—„Невже всі ці газети виходять тепер у СРСР?“ Про Україну—„Чи ви друкуєте підручники своєю мовою?“

Чули й таке: „Дивно, як вони встигли все це надрукувати в Кельні. Адже ж у них виходить тільки „Правда“ та „Известия“ в Москві“.

Кожен одвідувач радянського павільйону, що так-сяк проглянув наші експонати, виходив не тільки з вражінням, що СРСР—це союз країн з великою культурою, а це та частина світу, де будується якесь нове життя на цілком одмінних засадах, а ніж у цілому світі.

Робкорівський рух, огляд, конкурси, що проводить наша преса—все це викликало здивування, а в певній частині глядачів—недовір'я.

Глядачів усіх станів неодноразово зупиняла діаграма історії з листами робітника до газети „Комуніст“, що порушив питання про будівництво велозаводу. Майже всі запитували: „Це мабуть виняткове явище“. І коли їм показували експонат „огляди, конкурси“ та розказували, як робітники впливають на постановку своїх підприємств через пресу, то здебільшого це глядача цілком збивало з його недовірливих позицій. Факти й цифри самі за себе говорять. Ось що писала одна з німецьких газет, а саме „Аргауер Вольксблат“:

„Потрібно визнати в принципі, що тут панує безмовна воля до нових форм, що з залізною послідовністю переводиться в життя“.

* * *

Наш павільйон був одмінний від інших не тільки контрастними фарбами, що домінували в нас, не тільки загальною художнім оформленням, що своєю незвичайною конструкцією, рухливістю, світловими ефектами неминучо притягували увагу глядача. Наш павільйон був одмінний від інших тим, що художнє оформлення дійсно в'язалося зі змістом та давало суспільне разуче вражіння глядачеві. Одна журналістка—Ганна Луїза Стронг, одвідавши наш павільйон, у книзі одвідувачів висловила своє вражіння, що досить вдало і коротко характеризує наш павільйон. А саме: „Радянська преса—єдина жива виставка. В інших павільйонах ми бачимо колекції, тут преса—сила, що відроджує життя народу“.

Справді, коли ви заходили, припустімо, до французького павільйону, що нагадує своєю декоративністю будуар, і бачили просто шпальти газет, обкладинки журналів, товсті фоліанти в шкіряних оправах старих газет, то вас це цікавило хіба тому, що тут вигідно сидіти в м'яких кріслах. Вас ніщо не хвилювало, ніщо не турбувало. Відчуваючи

втому від довгого ходіння по великій території виставки, тут ви відпочивали.

У нашому павільйоні глядачеві насамперед впадала в вічі велика п'ятикутна зірка, що вся світилася внутрішнім світлом (досягнуто системою прожекторів), не тільки вабила, але й хвилювала глядача. Хто б він не був, він мусив реагувати. Ось що писав кореспондент французької газети „Матен“, що явно ворожо завсігди проти нас виступає:

„Наприклад, успіхи комунізму втілено в великій, блискучій бляшаній спіралі, яка безперервно крутиться й утворює ілюзію руху вверх і вніз (це вітрячки „вертушки“ українського відділу). Даремно ви протираєте очі, вона росте й росте. Тут якась подібність гіпнозу, від якого ти рятуєшся, бідний дрібний буржуа, і йдеш далі під криваво-червоними серпами й молотами“...

Ця яскрава зірка була символом для одних. Для інших разюча, дражлива емблема, що нагадувала про класового ворога, про СРСР—читатель класового ворога.

На все це німець-глядач особливо гостро реагував. Та величезна революційна боротьба, що нині підточує основи рівноваги капіталістичного ладу, найбільше відчувається в Німеччині. Тут зав'язаний вузол усіх суперечностей капіталістичного зростання після версальського „утихомирення“. Тут усі найгостріші кути нерівноваги капіталістичного ладу разять обивателя, не дають спокою провідникам буржуазії всіх країн. Ось у цьому зовні спокійному, але в середині бурхливому морі і був невеликий неутралізований острів, що його ніхто не обминав.

Між іншим, тижнів за два-три після відкриття радянського павільйону, адміністрація виставки запропонувала великі літери N. d. S. S. R., що стояли спереду на головному вході, відсунути назад в глибину, за колони. Мотивували вони це тим, що немов би на це звертають увагу представники інших держав, розглядаючи це як агітацію.

Радянський павільйон—цей невеликий куток на великій території виставки нагадував усім своїм єством, що є читатель класу, що виступив рішучо на арену історії. Ось це примушувало кожного глядача хвилюватись і так чи інакше реагувати. Неодноразово чули ми злі, гострі голоси: „Це ж неможливо, це жахливо. Це одверта агітація. Як це дозволяють“.

* * *

У нас мало було одвідувачів-робітників. Вхід на виставку—півтори марки—для німецького робітника занадто дорогий. Проте, ті невеликі групи одвідувачів робітників були самими уважними нашими глядачами й слухачами, що хотіли все знати, все бачити.

Дамо їм слово про павільйон СРСР. Ось прикладом—одзив після одвідування робітника газети „Рур Ехо“.

„Тут робкори мали не тільки уявлення про соціальну й політичну структуру пролетарської держави, як то відбивається в пресі, але ж і цінні вказівки для власної своєї діяльності. СРСР своїм героїчним революційним боевим минулим та сучасною творчістю пролетарського, показано в пластичній художній формі. Усе, що ми бачили після того на „Пресі“, було бідним, нежиттєвим, якщо рівняти його з радянським павільйоном“.

Наведемо ще один одзив газети м. Дюсельдорф, що організувала групи одвідувачів:

„Де кілька день тому в мене були великі переживання. Я оглядала радянський павільйон. Скрізь повно. А всі буржуазні

павільйони порожні. У павільйоні СРСР все по іншому. Робітниця почуває себе тут як удома. В жодному павільйоні я не почувала себе так добре. Скрізь я ходила нишком, чужа в цьому холоді та нерушливості виставочних залів. Не так зовні бідна форма, як внутрішній класовий зміст, робить безцільним одвідування буржуазних виставок і ярмарків. Це я гаразд зрозуміла в радянському павільйоні, де все живе, де нема голих статистичних таблиць, повішених уряд. Замість них—трансмисії, фігури, пластичні моделі. Наочно й цікаво“.

Були в нас на пресі піонери та молодь. Цікаво, що молодь, організована соціал-демократією, одвідавши наш павільйон, визнавала нашу силу та міць. Ось нотатки з книги одвідувачів двох груп соц. молоді Ляйпцігу, що одвідала наш павільйон:

Мистецтво оформлення й сила агітації виставки захоплюють кожного пролетаря і в цьому її сила, її успіх“.

Або друга нотатка:

„Найближча мета робітничої класи—здобути політичну владу, й це мусить об'єднати всіх робітників, у яких мозки на місці. Цілковите захоплення. І все-таки жаль, що до цього часу не знайдено спільного шляху для об'єднання робітничої класи“.

* * *

За минулі виставки нас лаяли найчастіше за нудьгу, за невміння подати, розказати. Іноді в кореспонденціях про минулі виставки просто обминали СРСР, бо не мали що писати. Цього не можна ніяк сказати про наш виступ у Кельні. Навпаки, не всяка подія з життя СРСР, за винятком хіба наших значних дипломатичних виступів, викликала такий величезний відгук преси. Уся преса відзначала оригінальність, яскравість нашого виступу.

Ні один кореспондент жодної газети в світі не обминав наш павільйон. Уся преса всіх країн, навіть ворожа нам, відгукнулася й відзначила успіх нашого виступу. Лондонський „Таймс“, що ніяк не можна назвати приятельським нам, примушений був сказати:

„Російську виставку можна схарактеризувати, як виставку цифр і статистик, але нема сумніву, що найуважливіший відвідувач не зможе залишити виставки, не сприймаючи того факту, що в галузі газет, журналів та книг у Радянській Росії справа виглядала далеко краще, ніж то було за царату“.

Тільки соціал-демократична преса замовчувала наш виступ.

Більшість журналістів підкреслювала, що наш павільйон—це реклама (вони всю виставку називали рекламою й так на це дивляться), якої давно не бачив Захід. Ось що писала газета „Гановершес Тагеблат“:

„Більше за все мене приваблював відділ Радянської Росії. Те ж враження, що й від російських фільмів. Гіпнотизуючий вплив на глядача. В цьому відношенні росіяни, або швидче російські комуністи, нас безумовно перегнали“.

* * *

Лаяли нас також легенько. чемно. Говорили, що це агітація, одверта пропаганда то-що, проте, визнавали прилюдно, що ми показуємо СРСР, як союз країн, що кожна з них має свою культуру.

Польська преса неодноразово ставила питання: як це так, що упорядники виставки погодилися віддати нам стільки місця і „дати таку волю пропаганди радам, що вони її розвернули широко в своєму павільйоні“...

Гадаємо, що упорядчики самі не чекали такого успіху нашого павільйону і безперечно жаліли може, що віддали нам одно з кращих місць в будинкові держав. Проте, жаліти було пізно.

Безперечно, виступ СРСР мав величезне значіння що до популяризації нас в широких колах Німеччини та через пресу в цілій Європі. Ні один виступ на різних виставках Європи до Кельнської виставки не відігравав такого значіння. Інших виступів найчастіше в пресі не відзначали, або говорили про них з чемности. Частіше обминали, бо не було про що говорити. Всі виступи, що їх організував ВОКС, в більшості були надто не яскравими.

Мусимо досвід нашого виступу в Кельні використати в більшій мірі, ніж це досі було. Особливу увагу треба віддати організованій участі інших союзних республік, крім РСФРР.

В той час, як Україна до певної міри представлена була, не зважаючи на короткий термін та несприятливі умови в роботі, інші республіки подані слабше та цілком неорганізовано, а деякі, як наприклад республіка Середньої Азії, цілком не були представлені.

Проте, виступ національних республік не був особливо підкреслений в Кельні. Достатньої уваги що до участі республік не було. Першу спробу виступу республік треба використати, щоби надалі активізувати в більшій мірі нашу участь на інших виставках, що так часто відбуваються в різних частинах Європи.

ЛІТЕРАТУРНИЙ МОЛОДНЯК ДОНБАСУ

Лист зі Сталіна

Різноманітне життя Донбасу, цього промислового центру України зо всіма його характерними особливостями—широке поле письменницької роботи.

Донбас та його будні—одна з найменш вичерпаних у літературі тем. Ще й досі, як у російській, так і в українській літературі, нема справжнього відбитку шахтарського життя.

Не даремно один із шахтарів Ново-Смоляннівської копальні (Сталінщина), повертаючи до бібліотеки книжку Еміля Золя „Шахтарі“, відхнувши, промовив:

— „Е-е-х! хороша книжка. Чому про наш Донбас ніхто так не напише?

Чим з'ясувати відсутність відображення життя Донбасу в літературі? Питання складне, точну відповідь дати досить тяжко.

Зрозуміло, що головною причиною цього положення є низький культурний рівень робітництва Донбасу.

Похмурі бремсберги та горілка з картами у вільний од роботи час—оце вся культура, що її мав шахтар до революції.

Зрозуміло, що шахтарству майже неможливо було за таких умов життя в каторжній роботі й визискові висунути зі своїх лав своїх письменників.

Лише з недавніх часів культурний рівень Донбасу почав швидко зростати. Будуються палаци праці, горілка та карти—зустрічають ворога в обличчі книжки, газети та кіна. Йде жорстока боротьба старого, облитого горілкою, шахтарського побуту з паростками нового кращого життя. Боротьба ця не закінчується й сьогодні. Ще зараз у Донбасі безліч, не зворушеної череслом культурної революції, цілини. Ще й досі горілка, бруд та фінка посідають значне місце в шахтарському побуті.

Поруч з новими культурними паростками, на тлі цієї боротьби починають народжуватися літературні прагнення Донбасу.

Зараз є десятки молодих робітників, що силкуються оволодіти художнім словом, намагаються набути письменницького хисту, щоб у своїх творах—у прозі та поезії—відбити життя нового, соціалістичного Донбасу.

Щодня збільшуються теки з написом „літературна сторінка“ у редакціях донбасівських газет. Щодня різноманітні конверти несуть у редакції нові твори донбасівських літераторів.

Чому все-таки в літературі життя Донбасу відбито дуже мало?—виникає думка.

Кадри наших кваліфікованих письменників за низки причин ще навіть не розпочали вичерпувати величезну літературну скарбницю—

Донбас (лише С. Божко романом „В степах“ почав заповнювати цю прогалину). Місцеві ж літературні сили ще й досі не можуть упоратися з цим завданням. Причина—низький культурний стан сучасних донбаських літераторів.

Більшість з них не лише не в силі вибрати собі певний напрямок у літературі, а здебільшого ще не оволоділа обов'язковими для письменника технічними правилами, граматику то-що.

Ще 1924 року на з'їзді робкорів було засновано літературне об'єднання Донбасу—Забой. Всі наступні роки, аж до 28—Забой жваво розгорнув свою роботу.

Був час, коли на Донбасі існувало 15 літосередків Забою, що об'єднували понад 200 чоловіка забойців.

Осередки переводили широку виховавчу та учбову роботу. На зборах та засіданнях осередків, члени Забою вивчали літературу, шляхом самокритики опрацьовували свої твори, набували літературної техніки.

У свій час Забой реагував на кожну подію, що траплялась у пролетарській літературі—висловлював свою думку що до „попутників“, засуджував збочення „Октябрі“—то що.

В наслідок гарної роботи Забой виховав у своїх лавах певну групу товаришів, що їм залишається зробити невеликий крок до письменника. Це т. т. Б. Горбатов, Р. Вуль, Е. Демішев, П. Анненков, К. Треплев, В. Дорофієв та інш.

Забой видавав і видає журнал за тою ж назвою. Крім цього, члени Забою мали змогу друкувати свої твори в літературних сторінках донбаських газет. Отже, і „трибуни“ для забойців у свій час були.

Однак з початком 1928 року робота Забою почала занепадати. Товариші, що набули в Забої певної кваліфікації, почали ставитися до його роботи байдужо, замінюючи живу підтримку та участь у роботі на формальне ставлення до Забою. Старі забойці, з почуттям самовпевненості, свою літературну роботу стали переносити у чотири стіни своєї кімнати. Відношення до початкуючих таке: „Моя хата с краю. Нехай вчаться“.

Таке становище звело на нівець роботу Забою. Зараз Забой існує на папері.

Колись міцні осередки Забою у Сталіному, Горлівці, Артемівському, Луганському, Маріуполі та інш. містах скоротили свою роботу. Погіршала якість журналу Забой та літературних сторінок у газетах. Останні здебільшого передрукують твори інших „столичних“ письменників.*

Тимчасом, наче після дощу, зростають нові кадри початківців. В складі їх переважає молодь.

Молоді шахтарі і металісти, як згадувалось вище, завалюють своїми, по більшості невдалими творами, редакційні столи. Чимраз більшає кількість відповідей—„не піде“.

Разом з тим у творчості майже кожного з початківців—помітні деякі успіхи: цікаві теми, нові художні образи, але все це губиться в загальній поганій якості, недоробленій писанині.

Коли проглядаєш твори молодих початківців, помічаєш нахил багатьох товаришів відбити різні галузі життя Донбасу. Та не завжди це вдається. На перешкоді стоїть відсутність належного керівництва й допомоги як з боку літорганізації, так партії й комсомолу. В той же час специфічні умови Донбасу, його культурна відсталість не дають змоги початківцям

* І не погано роблять Ред.

як слід налагодити справу індивідуального літературного вчення.

Початківці Донбасу—на роздоріжжі, без керівництва. Це ставить під загрозу висування в українську літературу окремих одиниць письменників з пролетарського центру країни—Донбасу.

Де ж вихід?

— Останніми днями газета робітничої молоді Донбасу (орган Сталінського, Луганського, Артемівського й Маріупільського окружкомів комсомолу) Молодой Рабочий на своїх сторінках вела розмову про занепад роботи Забою й одночасно з цим висунула питання про доцільність утворення на Донбасі літоб'єднання молодих початківців—Молодняк.

Пропозиція організації Молодняка полягала в тому, щоби зорганізувати початкуючу молодь або секцією при Забої, або при літсторінці газети Молодой Рабочий і провадити серед неї відповідну роботу.

Молодняк, що був би під повсякденним впливом і керівництвом комсомолу, зміг би краще Забою (навіть і за умови відродження роботи останнього) обслуговувати молодих початківців—давати напрямки та допомогу в їх роботі. Ще одно „за“ Молодняк полягало ось у чому: Забой увесь час працював і працює російською мовою. Балачки про українізацію роботи Забою—так і залишилися балачками. Цьому на перешкоді стояв консерватизм „головки“ Забою, що не волюдіє українською мовою у своїй творчості.

Організація Молодняк в підвалину майбутньої роботи останнього ставила б оволодіння процесами української культури—гуртування міцного ядра початківців-українців і звідци—поширення літературної роботи на Донбасі українською мовою.

Один по одному молоді початківці почали висловлюватись за Молодняк. Сталі ж забойці пішли в контр-атаку, захлинаючись, стверджуючи, що Молодняк на Донбасі не потрібний, що його організація приведе до зайвого розпорошення(?) і без того слабих літературних сил і нарешті доводячи, що вся дискусія сприводу Молодняка ні до чого. Разом з тим—підчас цієї літдискусії ніхто з тих, що обстоювали неіснуючий Забой—палець об палець не вдарив для поживавлення його роботи. Забой як і був живим мерцем, так ним і залишився.

До участі в обговоренні питань організації Молодняка редакція Молодого Рабочего запросила письменників: П. Панча та С. Божка.

Петро Панч висловився проти Молодняка, висловлюючи ту думку, що не можна до письменника застосовувати градацію віку й що літературній організації молоді—не життєві.

Сава Божко у своїй статті що до Молодняка—висловився за Молодняк, базуючи свої твердження на тому, що організації молодих початківців потрібні, і в даному разі Молодняк буде життєвим, відіграючи ролю певного ступня до Забою.

За прикладом Молодого Рабочего Сталінська „Диктатура Труда“ на своїх сторінках відкрила обговорення питань роботи Забою. Тут можна спостерігати надто цікаве явище. Забойці в дискусії констатують відсутність діяльності Забою і в той же час нічого не роблять, щоби піднести його роботу.

На наш погляд організація Молодняк на Донбасі потрібна, і ніякого „розпорошення“ за контакту з Забоем, який рано чи пізно, а розгорне свою роботу—не може бути.

Молодняк зможе згуртувати навколо себе молодих початківців і розпочне з ними роботу з „азів“; а Забой продовжуватиме свою діяльність

шляхом роботи серед більш сталого й досвідченого кадру знайомих уже з літературною справою робітників.

Підтримуючи зв'язок з іншими літоб'єднаннями молоді, набуваючи з них досвіду, під безпосереднім впливом комсомолу—Молодняк Донбасу виховуватиме молодих пролетарських літераторів.

Сталіне.

ВІД РЕДАКЦІЇ: Не висловлюючись за утворення Молодняка, як окремої літературної організації, що для того не має ще певної кваліфікованої групи, як кажуть, письменницьких імен, все ж ми відзначаємо наявність значної сили культурних процесів, зокрема велике зрушення до оволодіння українською культурою з боку робітничої молоді. Все це зобов'язує товаришів брати активну участь і відповідно впливати на роботу існуючих груп та організацій (літературних, образотворчих, музичних).

Ми гадаємо, Молодняк має право існувати як частина Забою, як один з культурних загонів комсомолу Донбасу.

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА ХРОНІКА

ВИСТАВКА ПАМ'ЯТИ В. БЛАКИТНОГО

4 грудня в будинку ім. Блаkitного правління будинку спільно з Шевченківським інститутом відкриває виставку пам'яті Блаkitного з нагоди третіх роковин смерті. Шевченківський інститут має в своєму розпорядженні чимало нових матеріалів з життя та роботи небіжчика. Так — інститут дістав од матери Блаkitного частину особистого архіву письменника, дитячі малюнки та книжки, що по них учився Блаkitний. Між іншим серед експонатів можна буде бачити дерев'яну ложку, що її вирізбив школом Блаkitний у Лук'янівській в'язниці в Києві. Інститут звернувся з проханням до родичів та всіх, хто близько знав Блаkitного, надсилати матеріали для цієї виставки.

Книжковий відділ виставки пам'яті Блаkitного після закінчення виставки мають залишити в будинкові Літератури. Рукописи, меморіальні речі то-що, мають скласти основу кутка ім. Блаkitного, що його відкриють у Шевченківському музеї.

ЮНСЕКТОР ДВУ

Юнсектор ДВУ за виробничо-редакційним планом на 1928-29 рік передбачав видати літературу для молоді з різних галузів знання 800 аркушів, загальним тиражем 876 тисяч — це складатиме 100% зверх видань Юнсектору ДВУ за минулі останні роки.

Найбільший розділ з усіх видань для молоді буде художній, який у свою чергу поділятиметься на оригінальну й перекладну літератури. Між іншим, з оригінальної літератури передбачено видати переважно молодих українських письменників, як от: О. Донченко — Постріл; О. Кундзіч — Окупантка; Л. Скрипник — Бупрі; О. Божко — Сполохи; Яковенко — Анатоль Ган. М. Дієв — збірка оповідань і т. д.

Перекладну літературу друкуватиметься переважно - авантурно - соціально - наукового змісту, наприклад, Роні (старший) — Червона хвиля; Ж. Тулуз — (його науково фантастичні твори); Уельса — Ей-хакер (Таємниця метеору); Афім-Асанга — Чорна хвиля, то-що.

Велику увагу Юнсектор звертає на історичні романи (передбачено видати 13 назв, переважно переклади з чужоземних мов).

Разом з тим юнсектор видасть серію окремих бібліотечок, з них:

Наукові мандрівки — 7 назв (здебільшого про подорожі загально-наукового значіння). Протипаногольна й антирелігійна кампанія антисемітизм, соціальне будівництво — ці окремі бібліотечки складатимуть понад 20 назв.

Бібліотечка санітарії та гігієни складатиме 9 назв; з сучасних проблем комсомолу — 10 назв. З історії ЛКСМ — 3 назви та з історії братніх нам організацій (нім., франц.) — 5 назв.

По-за цим Юнсектор видасть понад 100 аркушів різної допоміжної літератури — це будуть бібліотечки з різних галузей знання, поданих у формі популярного викладу, розрахованих на робітничу молодь.

З музичної літератури буде видано нового пісенника, який міститиме 100 пісень з нотами (тираж 20.000) та невеличкі збірки для кваліфікованих хорів та оркестрів.

АЛЬМАНАХ „ЛІТЕРАТУРНИЙ ЯРМАРОК“.

З листопада ц. р. Державне Видавництво України розпочинає видавати періодичний альманах (місячник) — „Літературний ярмарок“. В альманасі будуть друкуватися вірші, оповідання, повісті, романи, п'єси гуморески, подорожні нотатки, побутові нариси то-що. До співробітництва в „Літературному ярмаркові“ запрошуються письменники усіх художніх шкіл, напрямків та угруповань. Редакція альманаху дає місце і реалістам, і натуралістам, і футуристам, і динамістам, і романтикам, незалежно від того, в якій літературній організації вони перебувають, а також і всім письменникам, що не належать до вищеназваних шкіл та угруповань. Альманах розраховано на масового читача.

Державне видавництво звертається до всіх письменників з проханням надсилати свої твори до альманаху „Літературний ярмарок“.

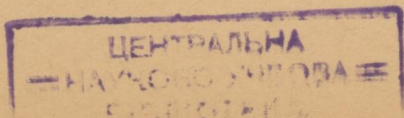
Адреса така: Харків, Державне Видавництво України, вул. К. Лібкнехта № 31 до редакції альманаху „Літературний Ярмарок“.

„РОМАН-ГАЗЕТА“

Видавництво ВУРПС'у „Український Робітник“ розпочинає видавати з 1-го січня 1929 року щомісячне періодичне видання українською мовою за типом „Роман-Газета“.

За один лише рік існування московська „Роман-Газета“ знайшла свого читача серед найширших мас трудящого населення. Такий успіх говорить за те, що робітник охоче купує „Роман-Газету“, бо вона його знайомить з найкращими творами художньої літератури і, крім того, приступна своєю невисокою ціною.

Видання „Українського Робітника“ виходитиме щомісячно під назвою „Романи та

повісті". Книжки виходитимуть з ілюстраціями в формі звичайної книги, бо практика довела, що в такому вигляді вона краще зберігається і її зручніше читати.

Кожна така книга матиме 250 стор. і вміщуватиме в собі цілком закінчену повість або закінчений роман.

Тоді, як звичайна книжка в 200-250 стор. коштує 2-2½ карб. кожна книжка, серії „Романи та повісті“ коштуватиме лише 50 коп.

Отже, є можливість мати добре зроблену та дешеву книжку.

В першому номері, що вийде на початку січня, буде вміщено відому повість „Бур'ян“ українського письменника Головка, який на неї одержав першу Жовтневу премію. Далі друкуватимуть нові твори українських письменників: Хвильового, Панча, Слісренка, Микитенка та інш. Відомий російський письменник Юрезанський пише для цього видання велику повість про сучасний Донбас. З творів чужоземних пролетарських письмен-

ників видавництво готує до друку до одного з перших чисел „Спогади Максима Гельца“.

Передплатники 3-хміс., 6-тиміс. й річні одержують книжку з розрахунку кожна книжка 50 коп.—5 карб. за 12 книжок. Крім того, окремі газети зможуть одержувати це видання як додаток і тоді для передплатників цих газет книжка коштуватиме значно дешевше.

Досвід московської „Роман-Газети“ показує, що таке видання—дуже гарний засіб просування книжок до широких мас, до найглухіших закутків.

Треба зазначити намір „Українського Робітника“, який прагне до скорішого ознайомлення широких робітничих мас як із кращою українською художньою літературою, так і перекладною, і сподіватиметься, що „Романи та Повісті“ українською мовою з успіхом виконають ролю поглиблення процесу українізації й наблизять українську книжку до широких кол трудящих мас.

БІБЛІОГРАФІЯ

С. ЩУПАК — „Питання літератури“ ДВУ. 1928. Стор. 139, Ціна 85 к.

До збірки, що її маємо перед собою, ввійшли статті автора, які друкувалися в журналах, починаючи з 1925 р. аж по 1928 р.

Наш інтерес викликає не лише збірник сам по собі, а й автор, характеристикою якого, як певної постати в українській пролетарській критичній літературі може служити ця збірка. С. Щупак уже достатній час і досить систематично зв'язаний з розвитком української літератури, виступаючи зі своїми критичними і публіцистичними нотатками в нашій пресі. І цими виступами він завоював собі відповідне місце в нашій критичній літературі. Отже, ця збірка відбиває до певної міри і стан останньої.

Безумовно, позитивним і для діяльності т. Щупака і вельми підвищує значіння його статей, що ввійшли до цієї збірки, те, що цю діяльність т. Щупака нерозривно зв'язано з розвитком пролетарської літератури на Україні в останні роки. Кожна стаття є активним і вчасним реагуванням на найосновніші повороти і проблеми літературного життя.

Активізм, актуальність, скеровані на захист української пролетарської літератури в найтяжчі для неї часи організаційного оформлення і набирання сил, що протікали в запеклій боротьбі з ідеологічними наскоками на неї, це те, що мусить бути відзначено в даній збірці, як безсумнівний плюс.

Цей період у житті української пролетарської літератури не такий далекий і в дечому не пережитий ще й зараз — тому автор правий, сподіваючись, що його статті зберегають не лише історичний інтерес, а й актуальність для теперішнього часу.

Виданням своєї збірки т. Щупак багач „хоч трохи прислужитися справі популяризації марксистського погляду на проблеми літератури“.

Цьому завданню збірник відповідає цілком. Тим більше, що, як пропагандист марксистського погляду, т. Щупак виступає досить культурно, своєчасно і в такій формі, що дійсно дуже добре зможе прислужитися марксистській орієнтації в питаннях літератури і допоможе зазнайомитись з основними поглядами серед сучасних марксистів — багатьом тим, хто не обмежується ролюю читача в літературі, але й виступає, як спостерігач її явищ.

Та беручи на увагу, що збірка відбиває напрямок роботи автора аж до останнього часу — декілька статей помічені 1928 роком, ми ставимо перед собою запитання: чи можемо ми підійти до діяльності т. Щупака, що є одним із наших критиків, лише з мі-

рилом пропагандистських завдань? Чи відповідає це теперішньому ступневі розвитку нашої літератури і сучасним завданням критики? Таке питання ми тому вважаємо до речним у зв'язку з цією збіркою, що вона є характерна для стану діяльності багатьох наших товаришів-марксистів, що виступають в питаннях літератури. Робота більшості цих товаришів не виходить за межі полемично-пропагандистських завдань. І коли взяти тов. Щупака, то він, як більшість інших наших критиків, до цього часу виступав і продовжує виступати скоріш як літературний політик і організатор, аніж як критик науковий дослідник і літературознавець. Популяризаторсько-публіцистичний тон і таке ж коло інтересів ще домінують на сьогодні в літературно-критичній продукції. Те ж подібуємо, коли придивимось, наприклад, до характеру обох брошур Б. Коваленка — „В боротьбі за пролетарську літературу“ та „Перший призов“ або до Петренка — „Марксистська методологія в літературознавстві“ — з якої так і не вийшло науково-дослідчої праці — а знов та ж популяризація основних, уже здебільшого прийнятих, положень (минаючи чимало огріхів, внесених автором).

Російська марксистська літературна критика і літературознавство збагатилось за останній час чималою кількістю досить ґрунтовних праць, що вже являють перехід до глибшого теоретичного студіювання основних проблем літератури. Посування вперед української марксистської критики залежить від того, наскільки швидко цей перехід відбудеться і в нас. Що правда, становище наше не таке вже безпорадне, на окремі позитивні факти в цьому напрямку вже можна вказати. Напр., цікава у всіх відношеннях робота В. Юринця — „Павло Тичина“, дещоробить в цьому напрямку хоч і не з достатньою активністю „критика“. Як на три можливі явища ми би вказали майже цілкориту відсутність літературно-критичних розвідок у „Молодняку“, „Гарті“ та інших наших журналах. Це можна вважати за показника того, що робота в цій галузі ведеться не з достатньою активністю і має дуже мало людей, що зайняті серйозним опрацюванням літературних питань.

Що ж стосується тов. Щупака, то його збірка, і навіть найновіші щорічні статті в ній не показують переходу в автора до самостійної теоретичної роботи. А проте, навряд чи треба доводити, що від ступня популяризації зараз аж надто необхідно переходити до розвинення марксистського погляду на проблеми літератури.

Ми відійшли трохи в бік від характеристики матеріалу збірки. На передньому місці в ній стоїть стаття „Основні проблеми мистецтва в поглядах радянських марксистів“. Автор розповідає, як ставилися в сучасній марксистській думці Росії й України такі основні питання:

1. Що таке мистецтво. Мистецтво й життя. 2. Форма і зміст.—Формальна та соціологічна метода в мистецтві. 3. Пролетарське мистецтво

Автор подає в основному правдиву трактовку цих проблем і скерує її на захист основних вихідних тез ВУСПП'івської програми. Стаття не вводить для дослідження нових проблем, однак це не зменшує її ваги, бо до оцінки поглядів окремих авторів тов. Шупак підходить цілком критично.

В статті „Пролетарські письменники і попутники“ варт відзначити диференціацію попутницького табору, яку робить автор, щоби вказати правдиву лінію поведінки до різних його груп. Але соціологічне визначення занепадництва в основі своєї цікаве: оригінальне, не є достатньо глибоко-проблемним, а тому і відає до певної міри схематизмом.

Статті „Наше письменство та Європа“, „Теоретична плутанина“, „Псевдо-марксизм Хвильового“—присвячені дискусії з Хвильовим, боям з „Вапліте“ і позначені духом полеміки. Але в полеміку автор вводить щоразу цікаві аргументи—що робить корисним перегляд цих статей.

Інші статті—„Мистецький світогляд Василя Елланського“, „Література й робітничий погляд“, „Письменник і оточення“—порушують актуальні питання, що й досі далеко ще не загубили свого значення. Цілком погоджуюсь з основною установкою останньої статті, ми мусимо підкреслити, що до розв'язання проблеми оточення автор підійшов не цілком вірно методологічно, розглядаючи її цілком відокремлено і відірвано від інших умов письменницької творчості, а через те й висновки носять такий же метафізичний, іноді перебільшено-підкреслений характер. Не можна розуміти механічно, що автор заражається певними ідеями, образами, тенденціями лише безпосередньо через якісь явища. Це має своє велике значення, але на емоціональне збагачення письменника впливають ще й інші фактори. І дуже часто „оточення“ стає другорядним і сліпим без інших факторів.

Г. Овчаров.

ІО. ЯНОВСЬКИЙ — „Прекрасна Ут“. Книгоспілка 1928. Стор. 78.

Той, хто вимагає від поезії конкретності й злободенності, відображення буднів, нічого для себе в цій книзі не знайде. Всю книгу автор присвятив далеким землям і великим морям, синій далечині, „Прекрасній Ут“, „де море й ліс зішлись“... Морські мотиви все частіше подибуємо в поезії, увага поетів обертається на далекі обрії, на інші нації. Це дає враження новизни й свіжості, і цю книгу Ю. Яновського ми могли б вважати за

цілком оригінальний і сміливий крок. Могли б, бо... при глибокому розгляді—сприймання Ю. Яновським екзотичного матеріалу здається нам поверховим. Все більше тхне од книги книжністю. Пригадуються англійські колоніальні поеми й романісти. Часом здається ніби автор просто собі списав українською мовою одну з поем якогось поета (напр. „Пісня про ворога й про друга“, дивно подібна до поем Кіплінга „Остання пісня вірно о Томаса“ чи „Еварра та його боги“, скопійовано навіть технічні прийоми Кіплінга—подавання рефренів курсивом). Отже, ми бачимо, що оригінальність книги „Прекрасна Ут“ відносна, що новою вона може здатись тільки людям, що не цікавляться літературами інших народів, що не мають часу звірити цю книгу з її закордонними оригіналами. З самого початку, читаючи „Прекрасну Уту“, читаєш же, що ось, покінчивши з випадковими поезіями автор, зі вдалим чи невдалим екзерсисами на морські мотиви, добереться до основного, до центрального в книзі, до авторів го „Я“. Але прочитується вірш по віршові, книга кінчається, і читач нічого не знає про автора, крім того, що його зараз більше цікавлять чужі моря і землі, ніж своє, звичайне. Часом пригадуються слова Троцького („Література й Революція“) про космізм у поезії, як втечу од життя. Може хоч почати це можна прикласти й до захоплення екзотикою, коли воно, захоплення являється зворотним боком простої розгубленості перед конкретним матеріалом? Бо багато легше опоетизувати Сингапур чи Калькутту, ніж наш сьогоднішній Харків.

Переглядаючи книгу, спинаєш увагу на чіткій, монолітній поезії, написаній до десятиріччя Жовтня „Десять літ“. І тут ті самі кіплінгівські рефрени, несподівані дезури. Але вся поезія просякнена таким сильним настроєм, що надовго лишається в пам'яті. Крім того, вона цілком придатна й для читання з естради, чого не можна сказати про інші поезії й у першу чергу про „Балади“, з усією їхньою манерністю й книжністю. Чи можна прочитати вголос такі рядки:

... круглий жар
й туман на ньому... (стор. 10)

Або:
... йде мов білий провід (?)
й зорю на шоглу... (стор. 24)

Що до „Балад“, то написано їх у звичайній, загальноновживаній манірі, де стиль, ніби то для передачі чужого колориту, утруднено важкими повтореннями і внутрішньо-невиправданими ритмічними переходами. Штучність, книжність одгонить од таких строф:

Хон-хі з дитини (?) раб.
Хон-хі—кулі за риж.
А серце, як скрав краб,
Мовчки чекає пори.
Хон-хі покинув весло—
Хон-хі людина теж...
Хон-хі забув усе—
Хон-хі китаєць є (?)... etc.

Нащо невдало повторювати вдалого „Самі“ Тихонова? Присяжний критик, якому здається, що письменник пише не для читача, а для нього, може вишукав би багато, несподіваних і для самого автора, стилістичних і ритмічних нюансів там, де читачеві здається, що Ю. Яновський просто не цілком оволодів матеріалом. Певна сталість стилістичних прийомів у „Прекрасній“ Ут переходить у манірність, що свідчить скоріш про відсутність стилю, який ґрунтується на довгій і впертій праці, а не на випадково взятих шаблонах. „Пісня про ворога й про друга“... Не соромлюсь признатись, що, бажаючи довідатись, що ж хотів автор одкрити читачеві, я прочитав її тричі й довідався тільки, що її треба напевно читати тридцять три рази, і коли б автор висловився простіше, то в нього не вийшло б такої довгої поеми. Автор очевидно мав на увазі читача терплячого, який уміє читати, зіпшивши зуби, до запаморочення. Та чи багато таких лишилося?

З усієї книги з задоволенням прочитались тільки „Десять літ“, „Казка“ й частина циклу „Романтика моря“. Од більшості лишається розчарування: для чого накопичувати стільки „морської романтики“, щоб сказати так мало? По самій назві „Прекрасна Ут“, читач сподівається нового, свіжого, якогось нової інтерпретації невідомих морів і земель, що завжди були вдячним для поезії матеріалом. Неуважність до мови, недодержання наголосів, рясність неекономічних прикметників—„густая“, „дзвінка“—скрізь, де того вимагає розмір чи рима—теж даються в знаки книзі „Прекрасна Ут“.

В. М.

С. ПИЛИПЕНКО. „Тисячі в одиницях“. Збірка оповідань. Вид-во „Укр. Робітник“. 1928, стор. 144. Ціна 1 карб. 50 коп.

Цю книжку може читати кожний—селянин, робітник, студент і „іскушонний“ читач, радянський інтелігент. Мало хто з авторів нашої сучасної літератури може цим похвалитися, бо в нас подаються або глибокі психологічні нюансовки для інтелігента і їх не зварить у своїм казанку широкий низовий читач, або примітивки для селян, і їх не читатиме інтелігент—вони нудні. В цій книжці широкий читач знайде простих, здорових людей, цікаву фабулу і збудований на несподіванках цікавий сюжет. Другий полюс радянських читацьких мас матиме два десятки досить добре побудованих, іноді нових формою, завжди здорових змістом, досить чітких і стислих новел. Він, отой „іскушонний“, відпочине з цими життєздатними, міцними людьми і може сам закине на деякий час свої повсякчасні самоаналізи, „кляті питання“ та шукання змісту в житті.

С. Пилипенко—це український Генрі, і мабуть єдиний. Іншим претендентам треба в цьому імені відмовити. Я не кажу, що Пилипенко йде від Генрі, звичайно, художній досвід світової літератури і зокрема

Генрі, використовуємо й ми, але в Пилипенка вміру і деякі його новели побудовані по-своєму, по-новому. Композиції цікавих новел: „Любовні пригоди“, „Джон Вільям Петерсона“ й „Афарбіта“—нові. Правда, „Друзі дітей“ є в Генрі, не пригадую тільки за яким заголовком. Там теж двое, (подружжя) шукали любовних побачень з побічною милою і побічним милим, натрапили один на одного й мусили цим задовольнитися. Тільки Пилипенко переніс цей сюжет на радянський ґрунт і переніс добре. Ні книзі, ні авторові не пошкодив би підзаголовок під цією новелою—„за Генрі“. І все ж мусимо визнати, що автор не переймає Генрі. Він користує з його досвіду і продовжує його, в багатьох точках удосконалюючи. Остання думка може здатися надто смілива, як нагадати собі те „прекхоненіє“ перед цим „акогольним“, як, здається, визначив Сінклер, американцем, що є в наших читачів. Але я цю думку спробую довести. С. Пилипенко продовжує означеного новеліста і тому рішучо різниться від нього. Маємо собі за аксіому, що в Генрі чудова, віртуозно закруглена композиція. Але спадає на думку одне кляте слівце, один фальшивий, гнилий стовпчик, що підпирає майже всі новели Генрі. Це поняття—„якраз“. Коли трапилось те-то, якраз тоді був той-то випадок. І коли який-то герой, бажаючи визнати щастя—побувати в аристократичній ресторації, всю „економічну“ снагу напружує, щоб втілити свою ідею, якраз у той час примхлива аристократка перевдягається біднячкою і якраз вони зустрічаються (оч Н'ю-Йорк великий) і якраз... якраз... якраз... Та з цим „якраз“ можна робити композиційні чудеса, це ж така універсальна штука, це ж такий широкий, такий багатий, такий дешевий і такий антихудожній (від його слізно плаче художня правда) прийом, що далі нікуди.

Цього прийому не вживає С. Пилипенко. В нього простіша та за те правдивіша мотивація. От оповідання „Товариська послуга“. Дівчина робітниця, трохи перецьвіла, хоче дитини, але не хоче, щоб та дитина знала батька. Це бажання виправдано психологією робітниці, деяким фанатизмом (правда, здоровим, власне перекованням) нового побуту. Дівчина—завкульткомом, просить доповідача, здорового хлопця, що зупинився в неї, зробити їй товариську послугу, і щоб це було по-товариському. І це відбувається по-товариському. Нема тут—„якраз“. Так нема цього „якраз“ і в інших новелах. Життєві пригоди. І характерно, що оте „якраз“ подібнемо в „Друзях дітей“, саме в генрівському оповіданні. Воно наче свідомо вставлено в книгу, щоб показати автору різницю від Генрі й відхід від нього. Навіть „годинник“, що мав фабулою зовсім дивну пригоду, не підперто тим генрівським гнилим стовпчиком і прекрасно стоїть і не валиться без нього. Хіба не дивно, що герой конармії, товариш Карель, навідає з наганом на розбишак, що взяли в нього

годинника. Дивно. Але ж годинник—реліквія минулого і „на споді дахівки написано:

„Героєві Червоної армії; тов. Карелєві, від Реввійськради Кінної Армії“.

Править за мотива й характер Карелів звичка його залишаги годинника вдома. Ці психологічні дані вмотивовують у достатній мірі і сильний ефект фіналу—т. Карель відібрав чужого годинника, герой конармії, революціонер пограбував злодіїв. Залишається вражіння добре зробленої новели.

Друге, чим різниться С. Пилипенко від Генрі: у Пилипенка нема тієї нігілістичної безідейности, що проглядає зі всіх творів американського новеліста. С. Пилипенко переслідує не лише доброго сюжета, але й здорову філософію часу. Правда, автор не філософствує, навіть і устами героїв, або ті герої філософствують дуже мало. Погляди Пилипенкові—в самій фабулі, у пригоді. Самі постаті людей, їхні вчинки говорять самі за себе. В багатьох оповіданнях Пилипенкових діє маса, а не окремі герої. Де „тисячі в одиницях“, а де, то й справді таки тисячі. Це теж далеко від літературних звичок Генрі. Навіщо було б казати, що оповідання в цій книзі ідеологічно витримані. Цей штамп набрид уже. Кожна ідеологічна одиниця має свої специфічні властивості й також ідеологія автора „Тисяч в одиницях“. Тепла товариська усмішка почувається в автора цих новел. Усмішка над часто наївними, часто беззастовисто-рвучкими, часто самовпевненими, але завжди трудолюбивими, відланими і простими будівниками нашої Союзної комашні. Ось „робітничий баль гуде, крутиться дзюгою“, великий, дитячий, немов натовп, безтурботний, наївно-радісний“, ось постать цього тов. Кареля, збентежена навмисним злочинком, з чужим годинником у руках.. Ось замшавілі тамбовці в армії, ось ціла військова оказія—наступ, стратегія, хитрощі, щоб звоювати броневіка, що виявляється на ньому напис—„смерть Денікіну“—свій він; ось чекист, що виламує двері в номері готелю, прийнявши репетицію п'єси за змову. Все це характерно для нашої часто такої ж наївної, часто малописьменної (умовно висловлюючись), слов'янської (теж умовно) революції, побуту життя.

Генрі віртуозно меткий у своїм стилі, Генрі захоплює як може захоплювати добрий жонгльор, бо Генрі в своїм гуморі часто переходить до жонгльорства. Але це не обов'язково для новеліста. Цього й нема в Пилипенка, його творчість простіша й менш блискавка. Її стилістичні зриви. Наприклад: з під кашкетки „не покiрно висмикуються руські пасма непокiрного волосся; або—„виснажились усі, ходять, аж сугустави, не на чє, ріплять“, коли без „неначє“ було б лекше і гіпербола була б сильніша. Але цих зривів небагато. Мова чиста. Я підкреслив тільки одне слово, що до нього мене взяв сумнів. „Хто з них славніше“. В українській мові нема форми аналогічної російському „славнее“. По ншому „славніший“, „кращий“, а не „кращє“. Бо „кращє“ можна

ставити лише при дитячому роді—кращє пташеня, а не він кращє за його“. В цілому мова чиста.

Варто було сказати ще за останнє „оповідання“ „Тисячі в одиницях“. Це не оповідання. Тут є вступ, потім нарізно розказано дев'ять різних вчинків різних людей—вчинків переважно героїчних—і після всього кінцівка того ж характеру, що і вступ. Цей твір зовні має вигляд новин у газеті під заголовком „на п'ять рядків“. І справді всі ці теми для оповідань викладено в 4–12 рядків кожну. Я прочитав здивовано і дивуюсь, нащо С. Пилипенко вміщає ці нотатки між новели.

О. Ладен.

ВІКТОР ЯРИНА. „Роси“. Проза. В-во „Рух“, 1928. Стор. 103, ціна 70 к.

Збірку складають дев'ять оповідань і шкідів, різних тематично і різних по формі та художній досконалості. З них справді закінчене і справді художнє, це перше в збірці—оповідання „Чортова машинка“. Побудоване оповідання на такому: старенький військовий бінокль „цей“—„чортова машинка“—допомагає викачувати хліб у куркулів за часів військового комунізму. Розповідає про це автор живою мовою, сміливими штрихами—почувається рука майже досвідченого прозаїка. І люди оповідання—більшовики та куркулі—у нього живі, типізовані. Крім того, оповідання оздоблене вдалим ліричним вступом та кінцівкою.

Шкода тільки, що вже після цього першого оповідання збірки читаємо таку красномовну дату: Харків, Тубінститут 1926.

„Роси“—річ слабіша від першого оповідання. Це лаконічно викладена хроника про життя сільської дівчинки, що хотіла вчитися і втікла до міста. Ця лаконічність навіть на манері писати позначилася: майже в кожному абзаці—по одному рядку. Щось на зразок сценарія. В першій частині, де йде мова про село, автор і побутовими деталями, і лаконізмом, і тематикою ніби повторює Телсенка.

Окремо треба згадати про „Абдукадірове одружіння“ (шкід), „Треба“ та „План містера Рока. Зміст шкідів полягає в тому, що, як каже сам автор на початку твору: „Абдукадір Палахан одружився з повією“. Це—невеличкий, досить майстерно зроблений, „шкід“.

„Треба“—також стисла, лаконічна хроника перших днів життя радянського провінційального журналіста, але хроника, далеко сильніша від „Роси“, що її можна поставити поруч оповідання „Чортова машинка“. Тут більше побутових деталей. А лаконізм вислову часом досягає значного ефекту. Автор уміє дотепно схарактеризувати героя, чи якесь явище. До прикладу, таке змальовання облікрозподілу: „в облікрозподілі округового міста не те, що в центрі: прийомної нема, черги теж нема, хоч накурено не згірш центру“. Така от характеристика завоблікрозподілу: „Говорить тезами“...

Отакі нотатки людини, що з головою пірнула в роботу, роблять враження: „Брат сповістив, що дружина родила мені сина. Дуже радий. Через тиждень буде нарада сількорів“... „Якось раптом виявилось, що я хворий“. І навіть рефрен на початку і на кінці оповідання про мішей, що пошматували—проклятуші—рукописа, не зайвий. Од оповіданнячка „Треба“ віє тесленківським смутком, але немає зовсім того розпачу, що в тесленкових „Поганяй до ями“, або „Пропаше життя“. Тут трагедія нерівноваги між фізичними можливостями індивіда та запалом його до роботи і громадськими вимогами часу.

„План містера Рока“—оповідання про останню боротьбу „Останньої армії людства“ з останнім капіталом. Приємно відзначити, що ця невеличка утопія з цікавістю читається.

Всі останні твори збірки—дитячі оповідання („Вася—губернатор“, „Володькова мрія“, „Через любов“, „За червону краватку“).

Дитячі оповідання авторів слабші від інших оповідань збірки. Тут більш трафарету, шаблону; зокрема в оповіданні „Володькова мрія“ подибуємо цілі рядки сухої публіцистики, тієї публіцистики, що її ще більше, наприклад, у дитячих оповіданнях Гр. Епіка. Можливо, що отакі-от зразки можна вважати якраз за наслідки впливу на Ярина цього одного з перших у радянській літературі, що почав писати дитячі оповідання: „Вікові святині рушилися, або: „То була ніч великого Жовтня“; „Тієї ночі ще раз відкрилася тайна буття“.

Ці оповідання певно друкувалися по дитячих наших журналах, газетах і певно автор писав їх за для шматка „хліба насущного“. Це в нас буває досить часто.

Наприкінці доводиться пожалкувати—вже не як рецензентів, а як читачів, просто громадянину, що в даному випадкові не можна закінчити рецензію трафаретними побажаннями та повчаннями авторів, над чим йому працювати, що виправити і т. інш.

Віктор Ярина цього року помер від сухот.

Перше ж оповідання збірки „Роси“—та частково й інші—примують нас жалкувати про таку ранню втрату (вийшли тільки перші дві збірки) не лише людини, громадянина нашого суспільства, а й письменника.

І. Р.

АЛ. ДУДАР—„Вежа“. Вершы. Білоруське Державне Видавництво. Менск, 1928. Стор. 59, ціна 65 коп.

Алесь Дудар—для українського читача один з найбільш відомих, порівнюючи, поетів нової Червоної Білорусі. Його чи не найбільше перекладали українською мовою (переклади друкувалися в періодичній пресі, а це ось ДВУ видає велику антологію „Нова Білорусь“, куди, звичайно, ввійде й А. Дудар).

Коли читаєш нову збірку А. Дударя, мимоволі звертаєш увагу на велику кількість

поезій, що присвячені різним подіям поточного моменту, поточного дня. Значну частину книжки складає тематика революційних свят, з'їздів, подій, що про них пишучи, автор ставить епіграфа з газети. Така значна увага тематиці поточного дня—це те спільне, що є в більшості частини поетів молодшої (комсомольської)—коли так можна сказати—генерації Білорусі, та чого було багато в російській комсомольській поезії.

Українська літературна молодь не така чутлива до попиту дня (цеб-то—газет та двохтижневиків-журналів). За останні два роки в збірках і дебютантів і „старих“ наших радянських поетів дуже мало подибуємо поезій на теми дня. Так само мало зустрічаємо їх у поточній пресі (за винятком хіба зливи таких поезій у двох „корифей“ Мих. Шульги-Шульженка та В. Сосюри). Певний відхід од занадто термінових „соціальних замовлень“ часу ми, звісно, вважали і вважаємо за явище позитивне. Але й цілковите ігнорування поезією потреб дня та роботи нашої преси—друга крайність. Бо чим, наприклад, гірші від нашої, та й білоруської—і тут і там переважно хуторянсько-чистої лірики отакі рядки:

Шмат на зямлі рубажов—
Колькі-ж у їх крыжов*?..
Але, каб все крыжы
Крыжам одним зляжыць,—
Будзе цяжей за все
Той, што наш край нясе.

А ці рядки з поезії Дударя „На Заходзе“, що до неї автор поставив такого прозаячного епіграфа: „В Косові польська поліція розстріляла селянську демонстрацію. Забито п'ять селян (3 газет)“.

Отже, „нормальна“ чутливість до вимог поточного дня, на нашу думку, не є шкідлива, а навпаки. І хоч торік в рецензії на збірку іншого білоруського поета А. Александровича ми ставили на карб авторів надмірну „чутливість“ до тематики газетних передовиць, казали, що таке захоплення спричинилося до пониження художньої якості збірки „Угрунь“ (А. Александровича),—про А. Дударя цього сказати не можна.

Остання збірка А. Дударя особливо переконує нас у тому, що поет поволі і певно зростає. Вірш стає художньо-читкішим, соковитішим, емоційнішим. Просто хочеться виписати отакі рядки:

Дрэвы, як хмурыя вежы,
Шэрыя вежы—званіцы:
Сьніцца ім майская свежасьць,
Сонца ліпнёвая сьніцца.
(„Вератень“, стор. 42).

Тупа втупіся
в чорны асфальт
сініх жандарав рад.
Ім генэрал-губернатар фон Валь
Справів майскі парад.
(„Пасьля дэманстрацыі, стор. 9).
Я гукаю: шчаслівай дарогі—

* Краж—хрест.

Ад сузор'яў чырвоных брусніц.
 Можа б вы і да нільскіх парогав
 Казкі нашых палев занясьлі?..
 (З поеми „Байкал“, стор. 51).

Особливо хороша перша поезія збірки, що її ім'ям названо всю книжку (між іншим, цю поезію друкували у нас—„Культура і Побут“ в перекладі на українську мову, а „Харьковский Пролетарий“—в перекладі на російську). От уривки з неї:

А сівы час навкола бродзіць,
 Як крок гадзін, як бег хвілін..
 І нязьлічоныя стагодзьдзі
 На шэрым камені ляглі

О, прадзеда, каб вы пазналі
 Антэны стынучую сталь!
 Вам не паняць, што ваша вежа,
 Знайшовшы працу пад канец,
 Зьбірае гоманы з бязьмежжа
 На свой віяючы венец. („Вежа“, стор. 6).

З жалем доводиться лише відзначити, що така сила і закінченість вірша переплелася в А. Дударя з коштробатістю і недоробленістю не то що окремих віршів, а навіть окремих рядків у гарних, у кращих його поезіях. Так от навіть у, адалалося б бездоганній, „Вежі“—і то такий тяжкий, тупий рядок:

...Хто мог-бы гэта адгадаць?..
 Потім кінець поезіі „Трыццаць пяць“:
 Мертвымі вочамі мовчкі
 глядзяць
 У залатую будучыню трыц-
 цять пяць.

Це вже більш, ніж штучно і неймовірно. У віршові „Кам'яніца“ отакий зламаний, протирічливий образ:

Як манашкі, заламали руки
 Хаткі—патрухельныя грыбы.

Тяжко уявити хатки і „манашками“, що заламали руки, і грибами струхлявілими—одночасно.

Особливо слабкий, прозаїчно-недороблений вірш у збірці це—„Шлях революцыі“.

На стор. 23-ій такі декламаційно-сухі рядки:

Загінула шмат іх—бальшавіков—
 Зламалі голавы бяз жалю..
 Так подла забіты таварыш Вайков
 На шэрым варшавскім вакзале.

Ще й оце неприємне перероблювання прізвища Войкова на Вайкова (правда, це вже не з вини автора), та Войков, замість Вайков—для рими (щось схоже до того, як у нашого Євгена Фомина „романтичні Бай-рони“).

В цілому ж, як ми казали вже, збірка свідчить про значний зріст автора книжок „Беларусь бунтарская“, „І залацісьцей і ставлей“. До речі, білоруські сучасні поети та письменники дуже багато видають. Перша книжка поезій Алеся Дударя вийшла 1925 року, а ця остання—уже п'ята збірка поезій. Така кваліфікація здається досить таки

шкідлива для якісного добору того, що видає поет.

А врешті, білорусам треба дізнати ще більше століть, ніж українцям. Тим то вони так і квапляться...

І вже те, що дала культурна Білорусь за десять радянських років, дозволяє нам сказати разом з комсомольським поетом-білорусом:

Я веру: прыгажэйшы в свеце край
 Для будучыны дарам не загіне—
 І сотні Рафаэля і Чаліні
 У фарбах бацькавшчыны нашай да-
 гараць.
 („Мастак“, стор. 12).

І. Райд.

ПРОФ. П. ФИЛИПОВИЧ. „Українське літературознавство за десять років революції“. Всесоюзна Академія Наук. Київ, 1928 р.

Всеукраїнська Академія Наук видала великий збірник „Література“, про характер якого зараз ми говорити не будемо, але значимо у всякому разі, що коли б хто зажадав пожитися в ньому чимсь із матеріалів, що прислужилися б глибшому вивченню літератури і зокрема української, то був би гірко розчарований, настільки немічним видається він, цей збірник, що дуже сумнівим є його значіння для дальшого розвитку літературознавства. У збірнику вміщено статтю проф. Филиповича, що стоїть на першому місці і, зважаючи очевидно на її особливу цінність в уяві упорядчиків збірника, її видано ще й окремим відбитком.

Така гучна назва статті і авторитетність інституції, від якої вона виходить, зупинила наш інтерес на ній. Сподівались, що дістанемо справжню академічну, добре розроблену і глибоко теоретичну аналізу і оцінку основних напрямків нашого літературознавства, висвітлення процесів, що відбуваються в цій науці, досягнень і недоліків теоретичної роботи в цій галузі.

Але яке гірке розчарування!

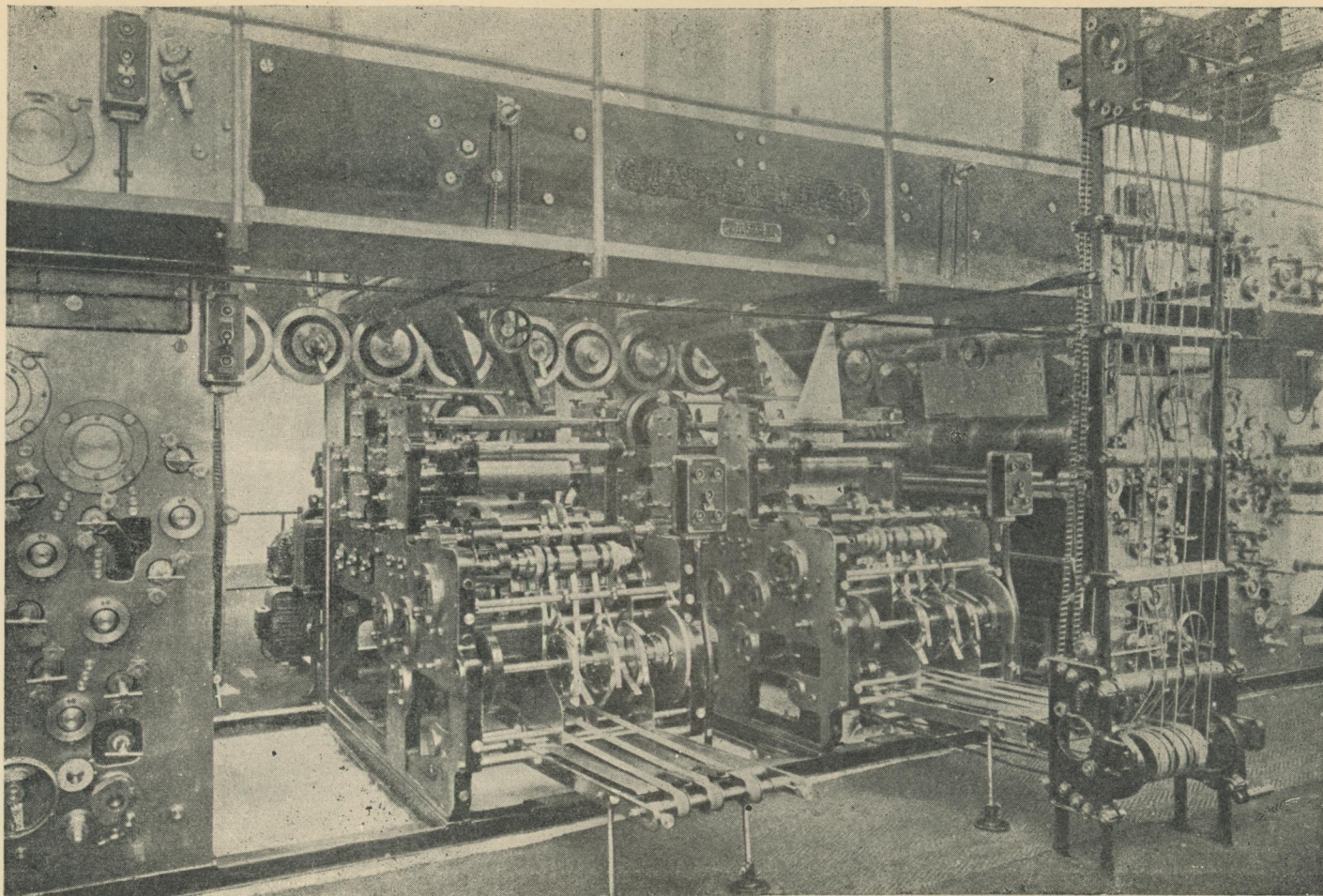
Більшої теоретичної безпорадності й „академічності“—заскорузлості, ніж виказав її шановний професор в Академії Наук над опрацюванням такої теми, як „Українське літературознавство за роки революції“ теми, що дав добрий ґрунт для теоретичної аналізи і висновків—уявити собі важко.

Насамперед, самий підхід до теми—професор не спромігся почати з вияснення того, в яких умовах опинилося літературознавство в новій соціальної обстановці—а починає з того, що пригадує, що колись, ще аж у році 1908 (?) професор і академик В. Перетц сказав про умови літературознавчої роботи на Україні.

Ця згадка, очевидно, мусить ілюструвати нам ідеологічну непорушність дослідницької роботи аж до тепер.

Що правда, автор вказує і на вплив нових умов, але більш нічого нового в умовах дослідницької роботи, крім того, що тепер вільно стало писати українською мовою, професор не помітив і до уваги не бере.

Ротатійна машина в німецькому павільйоні, що на ній друкувалося газету виставки.

Те, що з'явилося на
себе на Україні марксист-
ство, що внесло цілий
дослідження літератур-
літературних фактів і
схеми вивчення літерату-
деміком. І коли все ж
доводиться згадати робо-
марксистів, то ці авто-
і з низкою інших прізв-
губляться і при цьому
чається, що ці автори
джені з марксистської м-

Взагалі професор в
безпечніше не вдавати
кваліфікацію літератур-
що тоді ж доведеться ви-
сідає марксистська мето-
її досягнення і перспек-
змову замовчування що-
літературознавства. Та
щоб дати характеристик-
гічних течій у літератур-
мати якусь вагу робо-
дати підсумки?

І справді, зі всього
перечислення установ, л-
ратурною роботою, авто-
цій галузі, та назв статті
написали. До того ж і п-
деться, приміром у так
кладно перераховує голо-
роботи—і, назвавши дек-
жди імена академиків та

КНИЖКИ

М. Дукни.— „Матіола-
„Плужанин“. Сторінок 7
„Службовець“ — №
Радторгслужб. Стор. 16.
„Плуг“ — № 9. ДВ
50 коп.
„Червоний Шлях“ —
Стор. 286, ціна 2 крб. 5
„Маладняк“.—№ 9
Стор. 112, ціна 60 коп.
„Світ молоді“.—№ 1
ціна 5 центів.

ПІД РЕД
ців та перед
мався в друк
Затримко
часному вихо

Редагує—Редколегі

Те, що з'явилося на світ і показало уже себе на Україні марксистське літературознавство, що внесло цілий переворот в методи дослідження літературних явищ, цінування літературних фактів і в будові історичної схеми вивчення літератури,—замовчано академіком. І коли все ж під тисненням фактів доводиться згадати роботи літературознавців-марксистів, то ці автори згадуються поруч і з низкою інших прізвищ, серед яких вони губляться і при цьому ні словом не зазначається, що ці автори користалися в дослідженні з марксистської методології.

Взагалі професор вважав для себе за безпечніше не вдаватися в методологічну кваліфікацію літературної продукції—тому, що тоді ж доведеться вказати, яке місце посідає марксистська метода в цій ділянці, які її досягнення і перспективи. А це ж зламає змову замовчування що до марксистського літературознавства. Та без цього—без того, щоб дати характеристику й оцінку методологічних течій у літературознавстві,—чи може мати якусь вагу робота, що намагається дати підсумки?

І справді, зі всього цього вийшло голе перечислення установ, що займаються літературною роботою, авторів, що працюють у цій галузі, та назв статтів та книжок, які вони написали. До того ж і перечислення це гедеться, приміром у такий спосіб: автор докладно перераховує головні, на його думку, роботи—і, назвавши декілька прізвищ—завжди імена академіків та тих, що друкують

в органах академії—ставить потім „і т. ін.“ і тут поховано все, що не написано в тоні „академічному“.

Вся стаття є не стільки підсумком літературознавчої роботи, скільки рекламою, розмальованою і розписаною, продукції видавництва ВУАН та співробітників її преси за тенденції до замовчування всього останнього.

Вже коли й згадуються про роботи інших наукових інституцій, то в такому лаконічному тоні, як, напр., ось: „Студіювання соціальної природи літератури (і взагалі мистецтва) провалиться також у Харківському Інституті Марксизму та в Київській катедрі марксизму-ленізму“ (ст. 25) і ні слова більше—тоді як в інших випадках згадується навіть найкоротша рецензія, що вишла з інших (вуанівських, або неокласичних).

Або, напр., до характеристики методологічних течій—такий тон реєстратора: „Захоплення чистим“ „формалізмом“ та відриву літератури від соціальних процесів на Україні не спостерігалося. Наслідувачів Шкловського не знаходилося (ст. 25. Підкресл. моє—Г. О.).

Так опрацьована тема „Українське літературознавство за десять років революції“. Що правда, кому на шидку руку стане потрібний, хоч і неповний, перелік української літератури по літературознавству, то його він зуміє знайти й тут.

Г. О.

КНИЖКИ ТА ЖУРНАЛИ, НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ

М. Дукин.—„Матіола“. Оповідання. Вид. „Плужанин“. Сторінок 76, ціна 40 коп.

„Службовець“.—№ 38. Вид. ВУК Радторгслужб. Стор. 16, ціна 20 коп.

„Плуг“.—№ 9. ДВУ. Стор. 80, ціна 50 коп.

„Червоний Шлях“.—№ 9—10. ДВУ. Стор. 286, ціна 2 крб. 50 к.

„Маладняк“.—№ 9 „Чырвона Зьмена“. Стор. 112, ціна 60 коп.

„Світ молоді“.—№ 10. Канада. Стор. 16, ціна 5 центів.

„Октябрь“.—№ 9—10. Вид-во „Моск. Рабочий“. Стор. 264. Ціна 2—50.

„Красная Новь“.—№ 10. ГИЗ. Стор. 285, ціна 1 крб. 75 коп.

„Новый Мир“.—№ 10. Москва. Стор. 272, ціна 1 крб. 40 коп.

„Прожектор“.—№ 49. Москва. Стор. 30, ціна 30 коп.

„Молодой Большевик“.—№ 19. Київ. Стор. 20, ціна 15 коп.

„В. Ярина“.—„Роси“—РУХ. Стор. 104, ціна 70 коп.

„Вісник Ч. Х.“.—№ 9. Стор. 60, ціна 25 к.

ІД РЕДАКЦІЇ. Редакція „Молодняк“ сповіщає читачів та передплатників журналу, що № 10 „М.“ затримався в друковій з технічних причин.

Затримка № 10 „Молодняка“ ні відіб'ється на своєчасному виході наступних номерів журналу (11 і 12).

ЗМІСТ

	Стор.
Олександр Сорока—Бакаляр. Поезії	3
Сава Голованівський—Фрагменти	4
Я. Гримайло—З циклу „Вечірні тіні“	5
Вас. Басок—** Поезії	6
І. Бойко—Чорноземе уквітчаний	—
Ів. Гончаренко—Стоять млини	7
Мик. Шеремет—Лист	—
Ада Негрі—Кінець страйку	8
Лев Скрипник—Будинок примусових праць (повість)	9
Іван Кириленко—Одна доба	41
Олексій Кундзіч—Ірраціональне (новела)	59
Ів. Кмета-Єфимович—„Сифілін“	66
„ „ —Кривий Санько	67
„ „ —Варчин ласт	68
В. Паліївець—Сині землі колективної (нарис)	70
П. Полтавець—Виставка преси в Кельні (з нотаток глядача) .	76
В. Біляев—Літературний молодняк Донбасу (лист зі Сталіна) .	87
Літературно-мистецька хроніка: Виставка пам'яті В. Блакитного; Юнсектор ДВУ; Альманах „Літературний Ярмарок“; Роман-Газета	91
Бібліографія: С. Щупак „Питання літератури“—Г. Овчаров; Ю. Яновський „Прекрасна Ут“—В. М.; С. Пилипенко „Тисячі в одиницях“—О. Ладен; Віктор Ярина „Роси“—І. Р. Ал. Дудар „Вежа“—І. Райд; Проф. П. Филипович— „Українське літературознавство за десять років револю- ції“—Г. О.	93

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ,
ЧИТАЙТЕ,
ПОШИРЮЙТЕ

ПЛУГ

МІСЯЧНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ
СПІЛКИ СЕЛЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ „ПЛУГ“

Виходить за редакцією: А. Головка, В. Мисика, С. Пилипенка, А. Панова і Т. Степового

Видає Кооперативне Видавниче Товариство письменників „ПЛУЖАНИН“

В ЖУРНАЛІ: оповідання, повісті, романи, поезії, гуморески, нариси, подорожі, статті з літературного і мистецького життя, переклади з інших мов, літературно-мистецька хроніка, рецензії на нові книжки й журнали, пародії, сатира, гумор, листування з читачами

В журналі багато ілюстрацій і фотографій. — Виходить книжками на 80 стор.

ПЕРЕДПЛАТА:

В СРСР	За кордон.
На 1 рік . . . . . 4 крб. 50 коп.	На рік . . . . . 3 дол. — цент.
„ 6 міс. . . . . 2 „ 50 „	„ 6 міс. . . . . 1 „ 75 „
„ 3 „ . . . . . 1 „ 35 „	„ 3 „ . . . . . 1 „ — „
„ 1 „ . . . . . — 45 „	„ 1 „ . . . . . — 40 „
Окреме число . . . . . 50 „	

Річні передплатники за пільгову доплату — 1 крб. (замість 1 крб. 80 коп.), мають додатки: 12 випусків із серії „ВЕСЕЛА КНИЖКА“ в-ва „ПЛУЖАНИН“.

ОТЖЕ, „ПЛУГ“ З ДОДАТКАМИ НА РІК КОШТУЄ 5 крб. 50 к.

Крім того, річні передплатники мають знижку на всі видання Видавництва „ПЛУЖАНИН“ 20%, коли надсилають замовлення безпосередньо до Вид-ва. З жовтня місяця видання журналу „ПЛУГ“ перейшло до В-ва „ПЛУЖАНИН“.

Матеріали, передплату, замовлення слід надсилати на адресу:

Харків, вул. К. Лібкнехта 31. Кооперативне В-во „ПЛУЖАНИН“.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

„СЕЛЯНКУ УКРАЇНИ“

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

двохтижневий, громадсько-політичний і літературно-науковий
ілюстрований журнал

Центрального Відділу Робітниць та Селянок
ЦК КП(б)У (видання „Радянського Села“)

В ЖУРНАЛІ ДРУКУЮТЬ: провідні статті про всі важливі питання як політичного, так і господарчого характеру; статті про жіночий рух у нас і за кордоном, широкі інформації про життя та побут селянок та робітниць у радянських республіках і за кордоном; статті про кооперацію і хатнє господарство; оповідання, вірші, гуморески й т. інш.; поради юридичні, лікарські й сільсько-господарські, кореспонденції з місць.

До журналу довготерміновим передплатникам дається різні додатки.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 1 рік . . . . . 3 крб. — коп.	На 3 міс. . . . . 75 коп.
„ 6 міс. . . . . 1 „ 50 „	„ 1 „ . . . . . 25 „ (2 №№)

Передплату можна здавати до кожної поштової установи, районним та сільським уповноваженим видавництва, сільськогосподарським учителям, секретарям сільрад, або надсилати безпосередньо до видавництва на адресу:

Харків, Пушкінська вул., № 24, „РАДЯНСЬКЕ СЕЛО“.